Бүгү чүрттарның пролетарилери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 183 (9557) | Вторник, август 6, 1974 чыл | 1925 чылда үнелезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

ЗАПОРОЖЬЕ ОБЛАСТЬ КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАР СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

Запорожье областың кодээ ажыл-агый ишчилери партияның XXIV съездизиниң шиитпирин амыдыралга боттандырып, беш чылдың дөртү, тодарадыкчы чылында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин нөвүдедир дээш социалистиг чарышка киришкеш, тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп, тарааның ажаап алыышкынын организастыг эрттирген болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле улган социалистиг хүлээлгезин күүседипкеннер.

Белеткел черлеринге 1102 муң тонна (67 миллион пудтан ажыг) тараа кирген, ол дээрге, улус ажыл-агый планында көрдүнгенинден дыка хөй-дүр. Кызыл-тасты, арбайны болгаш тараа-бобы культураларын садарының планнары ажыр күүсеттинген. Күрүнеге пландан ажыр тараа садары үргүлчүлеевишаан. Областың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын ниитизи-биле кукуруза болгаш өскө культуралары-биле катай хаара күрүне 1360 муң тонна кодээ ажыл-агый продуктузун садар дээш демисеңкит турар.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт болгаш белеткел организацияларының коллективтери колхозчуларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга дүжүт ажаап алыр, тараа сөөртүрүнге улуг дузалаан.

Колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары ажаап алыышкынны шалыпкын доозар, күзүн чажар тарааны чогуур үеэжиде тарыыр болгаш күсү чер аңдарылгазын доозар дээш бүгү күүнүн салып, ниитиниң малынга чемнериң чугула курлавырларын тургузуп, тоску беш чыл планында кодээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрүп, белеткээр талазы-биле доктааттынган планнарны чедиишкиннис күүсеериниң үлезинин салып турарлар.

(СЭТА).

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

УЛАМ ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Часкы болгаш чайгы кандаашкын чайгаар үнген база тараан сигеннериң үнеринге дыка шаптынтыг болган. Оон түнелинде чайгаар үнген сигеннериң бир гектарында-на 1,5—2 центнер дүжүтү ап турар. Ынчангаш арыг иштинден, буга кыдыгларындан база өске-даа черлерден сигенни кестирип тургаш, планныг онаалдаларны күүседири чугула апарган. Ындыг болганда сиген кезилдезинче техниканы киирип, хоорай болгаш суурлар чурттакчыларын мобилизастап, сигенни хол кадыыры-биле кезерин организастап, дүжүт ажаалдазы эгелээр бетинде сиген, сенаж, силос белетиээрин доозуп алыры чугула.

Республиканың ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткели ам-даа куду деңнелде чоруп турар. Сөөлгү медээ өзугаар алырга республиканың ажыл-агыйлары 7036 тонна сигенни, 70 тонна витаминниг сиген далганын белеткеп алган. Ажыл-агыйларның хөй кезии сенаж, силос салырынче кирбээн. Силос салырынче үгле «Тоора-Хем» совхоз кирген. Ында 1200 тонна силос салдынган. Ол совхозта сиген белеткели багай эвес организастаттынган. Ажыл-агый амгы үеде 400 тонна ажыг эки шынарлыг сигенни белеткеп алган.

Мал чеминиң белеткели «Саян» совхозта багай эвес чоруп турар. Ол совхоз 500 тонна сигенни сарзаттал, 100 тонна сенажты салып алган. А Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы 1350 тонна ажыг сигенни белеткеп алган. Ында сигенчилер ортузунда социалистиг чарышты эки организастаан. Партия болгаш ажылчын комитеттер сиген белеткекчилериниң ажылын айытыган хуусаазында түнеп, мурнанчыларны шаңнап, мактап турар. Тиилекчилерге алдар болдурган туйту суур төвүнде кедуруп турар.

Сиген кезилдезин ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы», «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг совхозтар, Каа-Хемниң «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтары организастыг чорудуп турар. Мал чеминиң белеткелии Бай-Тайга районда шалыпкын темпилиг. Ында сиген белеткелчилериниң 24 звенозу ажыдап турар. Районда хол кадыыры-биле сиген кезер 206 кижилиг звеноларны организастаан. Ук районда 200 ажыг тонна сигенни сараттал, 60 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Ынчалза-даа республиканың чамдык ажыл-агыйлары мал чемин организастыг эвес чорудуп турар. Барыын-Хемчик районнуң совхозтары мал чеминиң белеткелин оонум темпилиг эгелээн. «Барлык» совхоз 3980 тонна сиген белеткээр планныг тургаш, үгле 11 тоннаны кылып алган. Ол дээрге, ниитти планның 0,3 хуузу-дур. «Доң-Терезин», «Шекпээр» совхозтар сараат салырынче чаа кирген. Ол ышкаш Чаан-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары сиген белеткелинче организас чок киргеннер. А районнуң «Тыва» совхозу сигенни белуп, сараттаарынче ам-даа кирбээн. Ындыг байдалды Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал», Бии-Хем районнуң «Хадың», Тес-Хем районнуң колхозтарындан көрүп болур. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары сигенни үгле техника күжү-биле ажаап алырын бодааш, ают машиназы, хол кадыыры-биле кезерин ам-даа организаставайн турар. Чижээ, Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң сигенчилери ажаалданы Бай-Сөөт хемниң унунда техника күжү-биле чорудуп турар. Ол хирезинде хол кадыыры-биле сиген кезерин организаставаанындан ук хемниң кыдыында база ыяштар аразында үнген чаагай сигенни каап турар. Ындыг практика «Тоора-Хем», «Большевик», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда бар.

Республиканың совхозтарында витаминниг сиген далганы белеткеп турар агрегаттарның темпизи ам-даа куду деңнелдиг болуп артпышаан. «УТКА 25 чылы» совхоз 300 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр планының үгле 50 тонна хирезин кылып алган. Кодээ ажыл-эгыйның дуржулга станциязында витаминниг сиген далганы белеткээр агрегатты ам-даа ажылдатпаан. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», «Бүрен» совхозтар ындыг агрегаттарның монтаж ажылын мынчага чедир дооспаан. Витаминниг сиген далганы белеткээр планнарын ажыл-агыйлар чогуур үеэзинде күүседип алзын дээш районнарда «Сельхозтехника» салбырлары монтаж ажылдарын дүргедедир үеэзи келген.

Будук-бүрү белеткээр ажылдың темпизин кудуватпас херек. Ам республика 1200 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган. Ол ажылче Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозу ам-даа эгелеп кирбээн. Будук-бүрүнүң белеткели Бии-Хем районнуң бөлгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында багай организастаттынган.

Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар звеноларга, бригадаларга партия, профэвилел, комсомол бөлүктерин тургузуп, олар күш-ажылды организастаарын, кижилерни удуртуп-баштаарын билдилиг чорутсун дээш тодаргай планныг онаалдаларны берип, социалистиг чарышты улам дээштиг болдурарын ол бөлүктерге дагзыр херек.

Мал чемин белеткеп турар үеде агаар-бойдустуң таарымча чок байдалынга сылдап наклайн, харын бүгү бар аргаларны ажыглап турган, сиген үнген чер бүрүзүн кагбайн ажаап алыр болгаш нелир кыжын ниитиниң малынга быжыг чем-суурнуң кудлавырын тургузуп алыры республиканың партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының удуртукчуларының соңгаарладып болбас сорулгазы болур. Мал чеминиң белеткелиниң темпизин дүргедедиринге хүн бүрүде кичээнгей салыры чугула.

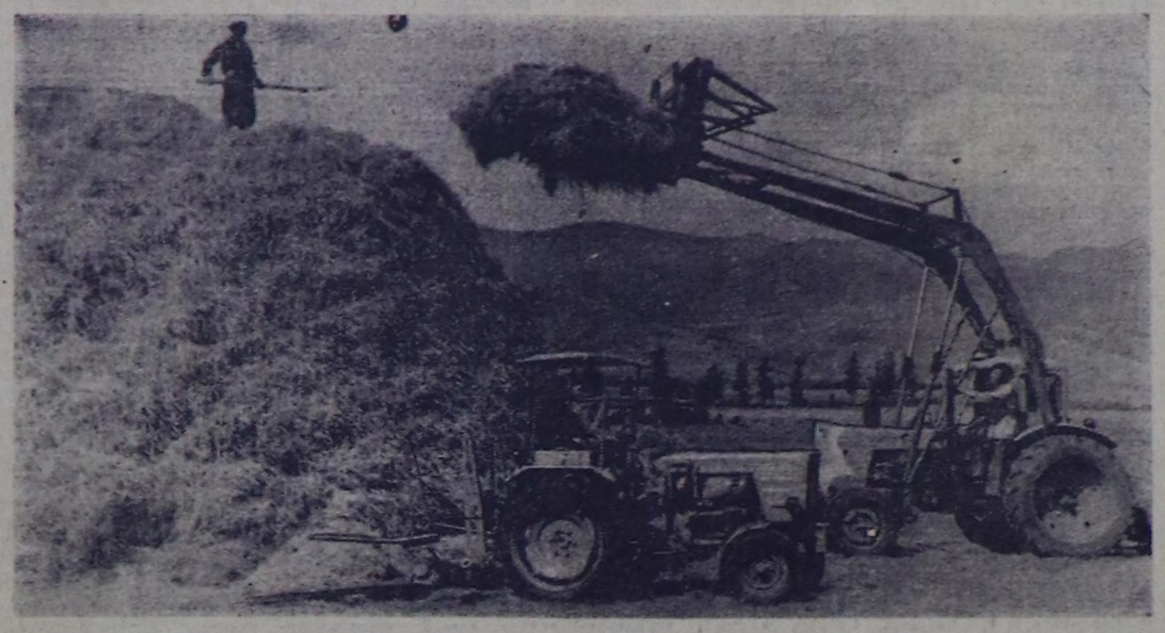

Аныяктар, эр-хейлер

Бо хүннерде Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң шынаашыктарында малга быжыг чем-суур белеткээриниң ажылдары бедик темпилиг калбарган. Совхозтуң сиген шелдери тайга эдээнде-даа болза, сигенниң дүжүдү эрткен чылларга деңнээрге куду, ынчалза-даа ону долузу-биле ажаап алыр дээш бүгү аргаларын ажыглаарыче, ажаа бедик бүдүрүкчүлүг ажылды организастаарынче улаштан хемчеглерни алган.

Чугула кампанияга бөрги эзлегле комсомолчулар болгаш аныяктар үлегерин көргүзүп, сиген кезер, бөлер, сараттаар, сенаж болгаш силос салыр ажылдарга идепкейлиг киржип келген.

— Сушь салбырда № 3 сиген бригадазында комсомолчу-аныяктарның ажыл-ижин сонуургап көөр болзуңарза, аныяктар шудургу ажылдап турар дээрзинге бүзүрел болур силер — деп, совхозтуң кол агроному Федор Филиппович Бабычев сумеледи.

Сушь суурдан ырак эвесте тайга эдээнде хову турлаанга четтивис. Каракка баштай-ла кестур чүве—вагончиктиң даштында азып каан көргүзүг самбыразы биле хана солун болду. Ында бригадада ажылдың чоруп турарын, хижи бүрүзүнүң кылган ажылын толаргай көргүскен. Августуң 1-ге чедир бригада үш трактор-биле 270 га черинң сигенни кестиргеш, ооц 210-нун болген, 18 сараатты тургускан болгаш 100 тонна сигенни белеткээн дээрзин оон помчудувус.

— Комсомолчу-аныяктарның бо бригадазы кезилдеге июль 2-де кирген—деп, салбырда местком даргазы, бригаданың учётчиги Сарыг-оол Маичакай байдалды таныштырып эгеледи.— Мында учётчик, повар, бригадир-биле катай шупту 13 кижи ажылдап турар. Үш агрегат сигенни кезип, ийи агрегат белүп турар, өскелери сараттап турар. Ажылдап турар кижи бүрүзү нормазын ажыр күүседип, кайызы-даа соруктуг, кызымаккай чоруун көргүзүп келген. Комсомолчу бөлүктүң удуртукчузу Юрий Тюлюш баштайгы хүнден эгелеп, волокуша-биле сиген сөөртүп, өске өөрүнге үлегерлиг болуп турар. Ынчалза-даа ажылывыстың түнелиниге сагыжывыс хаммайн турар. Чүге дээрге, сиген дүжүдү куду болганы-биле (эрткен чылын бо шелдүң бир гектарындан 12 центнер чедир ап турдувус) бо чылын бир гектардан үгле 3—4 центнер-дир. Бедик бүдүрүкчүлүг сиген сараттаар агрегат, волокушалар чепезин-биле аная турары көвүдеп турар. Чаъс база шаптыктап турар. Ол хиределе бистер планныг даалгавысты күүседир дээш туржуп турар бис.

Шынаада ажылдап турар янзы-бүрү техниканы көргеш, оларның соксаал чок ыңай-бээр чоруп турарын көргеш, оларның-биле чугаалашкаш, ында ажылдап турар аныяктар өзулуг эр-хейлер деп, кижи бүзүрээр болду.

Аныяктар хостуг чай аразында чаа келген солун-сеткүүл-биле таныжып, ында бажыттынген чаа чүүлдерни үргүлчү билип ап турар. Сигенчилериң чем-ажы база эки организаттынган.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: комсомолчу Виктор Щенов Т-25 «Владимирец» деп трактор-биле сигенни сөөртүп эккээрге, ону сараат салыр агрегат-биле Валерий Салчак сараат салыкчызы Оюн Чатпага дамчыдып тур (үстүнде чурукта). Бригадада комсомолчу бөлүктүң организакчызы Юрий Тюлюш (адаанда чурукта).

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

ТУК ТИИЛЕКЧИЛЕРДЕ

Тодарадыкчы дөртү чылда Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери 9135 тонна сиген белеткээр планныг. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелин чөрүдүп турар. Сигенчи бригадалар, звеноолар аразында социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп турар.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу, райкүүском, ВЛКСМ райкому баштайгы он хонуктуң түңнелин үндүрүп, мал чеминиң белеткелин ажыл-агыйларда бригада, звено бүрүзү каныгаар чорудуп турарын чугаалашкан.

Мал чеминиң белеткелин районда «Хемчик» совхоз организастыг чорудуп турар. Ында 98 кижи сиген кезилдезинде хаара туттунган. Совхоз 1564 тонна сиген белеткээр планныг тургаш, ам 193 тоннаны сараттап алган. Ол ажыл-агыйда коммунист Иргит Севээнге удурткан 62 кижи составтыг сигенчилер бригадазы 104 тонна сигенни белеткээн. Партия райкомунуң бюрозу, райкүүском, ВЛКСМ райкому сигенчи бригадалар, звеноолар аразынга ол бригаданы тиилекчи деп санаваш, шилчилер кызыл туйту аңаа тыпсыр деп доктаатка.

Ийиги черни «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының Хертек Саяага удурткан звенозу эзлээн. Ол звено 85 тонна сигенни белуп, сараттап алган.

Ниитиниң малынга чем белеткээри ышкаш чугула ажылды кичээнгейге ап, сиген кезилдезинге кошкак белеткелдиг кирген ажыл-агыйларны бюрога чидин-биле шүгүмчүлээн. Ылаңгыя «Доң-Терезин» совхоз (директору Я. Доржу, партком секретары С. Мандараа) бо чылын 1270 тонна мал чеми белеткээр планныг тургаш, чүгле 18 тоннаны сараттап алганы ковчуг четпес. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, ону эки организаставаан чорукту «Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты (эргелекчизи С. Монгуш) база «Барлык» совхозтуң Хөнделең (эргелекчизи Д. Саяа) салбырларындан көрүп болур.

Үстүнде айытканы четпестерни дарый эдип ап, ажылдың темпизин бедидерин шүгүмчүлеткен ажыл-агыйларның удуртукчуларынга райкомнуң бюрозунда дааскан.

С. КҮЖҮГЕТ.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң секретары.

Тудугжу хүнүнге утхуштур

ШИЛИНДЕКТЕР МАРГЫШКАН

Тудугжулар хүнүнүң бүдүгзүнде «Кызыл-тудуг» эргелелиниң тудуг объектилеринге эргелелдиң 24 эн шилиндек дашчыларынын, «эн эки дашчы мергежил дээш» маргылдаалы болган.

Эртенгиниң тос шак биче ажып турда «Интурист» деп аалчылар бажыңының 3 квартиралыг чуртталга болгаш гостиница тудугларынга чаңгыс удда маргылдажыр звеноолар чедип келген. Дилиидек ханаларының чаныга хоюдуг, туйбулар белеткеттине бээри билек, маргылдаанын эгелээнин чарланкан, бот-боттарынга алтырбас деп сорук кирген ийи-ийи дашчы составтыг звеноолар чидир күш-ажылчы демиселге кирипкен. Минутаалар бүрүзүнде чаа-чаа туйбулар эптежип, ханалар дүргени-биле бедип үнүп турган.

Конкурс ниитизи-биле бедик идепкейлиг, организастыг эрткен. Оон сорулгазы—туйбу салырының техниктиг негелдезин өзугаар шын кылып, шынарын белдирери, ажыл нормазын ажыр күүседири турган. Конкурстуң түнелин тудугжулар 30 квартиралыг чуртталга бажыңының тудуунга чыглып келгеш, үндүргеннер.

— Конкурстуң тиилекчилерин өлеревиде комиссия кылган ажылдың шынарын болгаш ажыл нормазын каш катап ажыр күүседкенин өөренип көргеш, дөрт-ле шак иштинде барык оа ийи кубометр туйбу салын кылган. Владимир Сидоров биле Николай Кущов оларның звенозун тиилекчи болган деп санаваш, бирги чергенин өртектиг шаңналын тыпсыр-дыр—деп, эргелелдиң күш-ажыл организациязының киизис эргелекчизи эш Н. Б. Сомова дыннаткаш, шаңнаады тывысты.

Ийиги черни 11,5 кубометрни салган Николай Панин биле Николай Бакай-оол, үшкү черни барык сес кубометр салыг кылган Александр Бокляков биле И. Никитин, дөртү черни 7, 16 кубометрни салган Валентина Дубинина, Тулуш Биче-оол оларның звеноларынга түс-түс тыпсып, өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Чартык эзлчет иштинде бүдүн эзлчегниң хүн нормаларын, бүдүн чартыктан үш түс хуу чедир күүседкени туйбу салынга даңчыларның бедик мергежилдиин херечилеп турар. Бо дээрге Тывага боор турган тудугжулар маргылдаларындан онзагай бедик түнел-дир. Тудугжулар байырлалынга утхуштур кылдынган бо конкурска ниитизи-биле сезен ажыг кубометр туйбу салыы кылдынып, эргелелдиң план күүседзинге биче эвес күш-ажылчы салыышкын болганы чугаажок.

Ч. ДОНГАК,
конкурстуң киржинчизи.

Школа тудуглары—чугула объект

„СИТАЛА“ СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Бо дээрге чүгле оол студентилерден тургустунган тудугжу отряд. Олар Куйбышевтиң А. И. Микоян аттыг инженер-тудуг институдунда хамаатты тудуг телевиделиниң факультединиң студентилери-дир. Отрядтың ады безин тудуг-херээнде чаа девшилге-биле холбашкан: «ситала» дээрге шил азы пластикадан бүткен чаа тудуг материалы-дыр. «Ситаланың» оолдары июнь 14-тен эгелеп Таңды районнуң Кызыл-Арыгда кадыкшылга школазының 60 орунныг интернатын чуртталга бажыңын тудуп киргиткен. Бажың бодуу брус ыяштан туттунган. Ооц таваандан эгелээш тудуг ажылдарын студентилер эрткен июль айның 15-ке чедир бүрүн доозупкаш, эжиктерни болгаш соңгаларын бо хүннерде доозуп, курган штукатура кагарынче киргиткен.

«Ситаланың» командири Леонид Ильин-биле ужурашкаш, оон-биле ажыл-херек дугайында кыска беседа кылган мен.

— Куйбышевтиң студентилери республиканың чугула объектилериниң бирээзи — школа тудуунда ажылдап турарынга бир талазында чоргаарланып турар—деп, Леонид Иванович беседаның эгелээн. Чүгле бо турган интернат чуртталга бажыңын бүрүн тудуп доозарынга 82 муң рубльдиң шиңгээзиниң алырын отрядтың керээзинде айытган. Оолдарның ажылдап турары дыка эрестиг. Бажыңның тудуг ажылдарынга Валерий Голиковка удурткан бетонщиктер, Виктор Зубцовка удурткан бызаңчылар бригадаларының тергии шалып ажылдаанын демдеглевес арга чок. Бо бажыңның тудуун индыг шалыкын темпилиг ажылдың ачызында чогуур хуусаазындан дыка эрте ажыглалга киирер дей бердивис.

— Мында оон өске кандыг объектилерни кылып турар силер?

— Бо бажыңның ам чүгле шеверлел ажылдары артканы ол. Ону бис бо хүннерде күрүне комиссиязынга хүлээдир бис. Моон-биле чергелештир бо-ла суурда чылыдыга дамчыдылгазының тудуун кылып келген бис. Ында бетонщиктер биле бызаңчыларның ийи бригадазы ажылдап турар. Ол база удавас доостур. Оон ыңай өрт өөрүнер суг мөөңнээр черинң тудуун кылып турар, ону чылыдыга дамчыдылгазы-биле чергелештир ажыглалга киирер апаар.

Ынчангаш бистиң «Ситаланың» тудугжу оолдары өөредилге чылының эгелээринге чедир барык-ла ай бүрүнгаар ол чугула объектилерни доозуп, ажыглалга киирип турар. Мында ажылдар доостур чыгаанын барымдаалаш, отрядтың ийи эң дээре дээн бригадазын «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң төвү — Балгазын суурда база-ла керээвис ёзугаар кылыр объектилеривис — чуртталга бажыңарының тудуунче чоруткан бис. Сорхозка бирээзинге-ле ийи аал иштин чурттаар ыяш хурлуг 3 чуртталга бажыңын тудуп бээр бис. Оларның таваан бо хүннерде салып эгелээн.

— Бригадаларның аразында чарыштың канчаар түңнеп турар силер? Социалистиг чарыш студентилерниң ажылдаарынга кайы хире рольдуг болуп турарын чугаалап көрүңерем, Леонид Иванович?

—Алдан уруглар турар интернат бажыңын таваа турар черни казарындан эгелээш, ол таваатты салып, оон бажыңның курун тудуп, крышазын бүрүн доозарынга чедир бистиң оолдарга хөй-даа эвес, барык-ла ай хире хуусаа негеттингенин бедик темп дивес арга чок. Орта кол-ла рольду бистиң студент, тудугжуларывыстың аразында социалистиг чарыштың дээштин дузалаан дээрзин билдингир. Тус-тус бригадалар аразында чарыштың негелдерин тудуг чорудуп турар черивисте самбырада азып, оларның канчаар ажылдаанын недедя санында үндүргеш, түңнелин база орта чарлап, отрядты чыгташ, тиилекчилерни шаңнаан, мактап, четтестерни сойгалан өлеревиде турар. Ол бүгүнү бистиң отрядтың комиссары В. Голиков башкарып турар. Сөөлгү неделяның түңнелинде ооц болуунуң удуртканы бетонщиктер бригадазындан күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш Евгений Рыбалкин, Владимир Васюхин, Эдуард Фейман олар командирниң тускай шаңналын алганнар. Ол ышкаш В. Зубцовтуң бызаңчылар бригадазындан индыг шаңналды Петр Саянин, Александр Мелов, Сергей Гирко, Вячеслав Кан, Шамиль Баймуратов олар чедип алгылаан. Ынчангаш социалистиг чарыш бистиң студентилеривистиң бүдүрүкчүлүг ажылдарынга улуг идиглиг болуп турар.— деп, отряд командири беседазының төнчүзүнде тургаалаан.

Куйбышевтен келген «Ситаланың» тудугжу даймычылары таңдыжыларга шак ынчыг улуг дузаны чедирип турар. Олар боттарының көрээ ёзугаар кылып турар тудуг объектилерин хуусаазындан дыка эрте, эки ышарлыг доозар дээрзинге бүзүрел улуг. Бо чүүл парлаттынып турда олар Кызыл-Арыгның школазының тудуунда чаагайжыдылга ажылдарынче киринкенин биске медээлээн. Ооц-биле олар амгы үеде республикада эң хүчүгаа объектилер — школа тудуунга хамаарышкан хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседкени ол «Ситаланың» тудугжу оолдарының чамдызы ам Балгазын суурда Кызылдың политехникумунуң сургуулдары —«Аялга» деп тудугжу отрядтың кмтарынга база дузалажырлар.

О. НАМЧЫЛАК.

Сууржулар—колхозка

Чоокта чаа Моңгун-Тайга районнуң төвүнде албан организация черлериниң ажылчын, албан-хаакчылары кожазында «Малчын» колхозка мал чеминиң белеткелинге дузалашканнар. Олар ийи хүн Чеди-Тейге 12 тонна будук-бүрүнү белеткээш, тоок кыыгаларга чедиргеннер. Оон ыцай арыг иштин мунгаш черлерден 4 тонна сигенни хол кадыыры-биле кескеннер.

Районнуң албан организация черлеринин ажыл-ишчилери колхозтуң мал чеминин белеткелинге моон соңгаар-даа киржирлер.

М. ДАВЫН-ООЛ.

Чурттун улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга кадрларны, колдуунда-ла совет тускай эртемниглерниң удуртулгазы-биле, шуут-ла бүдүрүлгелерге, ол ышкаш курстарга белеткеп турган. Чижээ, мастер П. И. Яшин дайын чылдарының дургузунда чазаныр ажылга тываларны колдадыр 164 кижини, Л. Г. Шахов — өрүкчүнүн болгаш дептерлекчиниң ажылынга 57 кижини, И. Л. Зайцев — 45 электриктерни өөреткен. Дайынның баштайгы чылының дургузунда бүдүрүлгеге совет тускай эртемниглер бир мун ажыг ажылчыннарны өөреткен. 1942 чылда улус чырыдыышкынының яамызы Кызылга ус-дарган школазын ажыткан, баштайгы чылын-на ол школа 86 слесарьларны, чазаныкчыларны, дарганнарны болгаш печниктерни белеткээн. *(Тыва төөгүзү· т. II, арын 215).*

Төөгү документилериндe кирген бо одуругларны бо хүннерде номчуурга, шоолуг эвес кыска үе—30 чылдарның дургузунда, Совет Тыванын кайы хире шапкын хөгжээнин кижинин карааңга чуруттунуп көстүп келир. Ол дугайын чаңгыс бо факт — республиканын аныяк ажылчын аңгызын белеткеп турар тускай ортумак өөредилге черлериниң бирээзи — № 35 профтехучилищеден бо бөлүк материалдар бадыткап турар.

САЛГАЛДАРЫВЫС

«Бистин чуртувустун ажыдчын аңгызында бөгүн улуг ханы өскерлиишкиннер болуп турар. Чаа үеним бүдүрүлгезиниң шынарында угаан ажылы-биле күш-ажыл улам сырый холбаалыг боор бар чылар. Аныяк кижилер ажылга киреринин мурнунда-ла тускай мергежилди чедип алган турзун дээш хамыктын мурнунда оларның хөй кезии профессионал-техниктиг өөредилге черлеринге тускай белеткелдерни эрткен турарынче сагышты салып турар. Ынчангаш ындыг өөредилге черлери уяктел чок ковудеп турар» деп, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев бөгүнүн чугаазынга онзалап демиглээн болгай.

Шынап-ла ажылчын кижиниң күш-ажылчы базымы, бедик мергежили салгал ламчыр улам немежин орар. Бистин № 35 профессионал-техниктиг училищевистин башкылар коллективи ажылчын аңгыга тускай мергежилдиг кадрларны белеткеп бээр талазыбиле эвээш эвес улуг-хуузун ам каш чыл улай киирип келген. 1966 чылда үндезилеттинип тургустунган бо училище штукатур-малярларны, электрогаз каннакчыларын, экскаватор башкарыкчыларын, чазаныкчыларны, дашчы-монтажниктерни, автокран машинистерин белеткеп үндүрүп турар. Эрткен чылдарда училищени ниитизи-биле 1569 кижи доозуп үнүп, найысылалдын болгаш республиканын бүгү районнарында улус ажыл-агыйының эргежок чугула улуг тулугларында ажылдап турар.

Чижээ, № 48 тудуг эргелелинде ажылчын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. В. Сафронованың удуртканы штукатур-малярлар бригадазы долузу-биле бистин доозукчуларывыстан тургустунган боор турар. Ол-ла тулуг эргелелинде ажылдап турар ВЛКСМ-ниң XVII съездизинин делегады Нина Оюн, аныяктарның болгаш студентилеринин Берлинге эрткен X Бүгү-делегей фестивалының киржикчизи Наташа Оюн ышкаш боттарывыстын доозукчуларывыска чоргаарланмас аргавыс чок.

Эрткен өөредилге чылында бистин сургуулларывыс «Ажылчын аңгыга өөлептиг салгакчы болуул!» деп кыйгырыгның алаа-биле өөренип, чуруттап, ажылдап келгеннер. Эн эки ажыл-хөректорни олар комсомолдун В. И. Ленининиң алын эвилээзиэн бээр 50 чыл болган оюнга, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге тураскаатканнар. Бо хүннерде бистин училищенин ажылдакчылары болгаш сургуулдары Төрээн Тывазының 30 чыл өөн төлептиг үткуурунга белеткеним турар.

Чаңгыс бо эртип турар өөредилге чылында училищени 143 кижи доозуп үнер. Оларның иштинден 40 уруглар штукатур-малярның, 18 кижи каннакчының, 28 ооллар автокран машинистерининиң, 40 кижи дашчының, а 12 кижи дашчы-монтажниктиң мергежилин тус-тузунда алырлар. Сөолгу үеним негелдезин ёзугаар дериттинген физиканың, химияның, математиканың кабинеттери сургуулларның эргезинде кирген. Каннакчыларга, чазаныкчыларга, даараныкчыларга тадарыштыр кылынган мастерскаалар база ажылдап турар.

Өөредилге чылының дургузунда штукатур-малярларның, дуңзаалакчыларның, дашчы-монтажниктиннің аразында болган конкурстар солун эрткен. База өөредилге туннелдерин чугаалашкан кежээлерби-биле чергелештир янзы-бүрү конкурс, маргылдаларны доктаамал эрттирип келливис. Анаа Кызылда туржук, а бүгү республикада ат-сураа алгаан М. Сафронова, А. Ельшова, С. Сандан ышкаш тудугжулар. трестин харыысалгалыг ажылдакчылары идепкейлиг киржип турар.

Бүгү-эвилеллин ленинчи коммунистиг субботнигинге сургуулдар эн идепкейлиг киржип, училищени долгандыр шиви, пош, хады болгаш чаран ыяштарны олуртуп, чечектерни тарып, левискээрни чүмү-биле чаагайжыткан. Бо ажыдга 5 болгаш 2 дугаар бөлүктерде бүдүрүлге мастерлери О. Куулар, В. Силенков онза шылгараанар. Шупту бөлүктер ленинчи зачётту чедишкинниг дужаган. Оларның иштинден Л. Кур-Комбу, Л. Голошапова, И. Дирти, А. Сысолетин болгаш өске-заа 30 сургуулдар зачёт дужаалазынга кончуг эки демдекти алган.

Училищенин чаныда боттывынгыр уран чүүлдүн, хөйнүн ырызының, хөгжүмүнүн, танцының болгумнери зокталмал ажылдап турар. Болувустун хөгжүм херектеллериниң оркестри база бар. Бисте Т. Иргит, В. Гринков, Ю. Ондар, А. Монгуш дээн ышкаш уран талантылыг аныяктар кайы хөй.

Оон-биле чергелештир хаактын, боксун, хол бөмбүүнүн, гимнастиканың, баскетболдун, хостуг хүрештин секциялары база ажылдап турар. Суббота санында хоойлу-дуурум болгаш политиктиг тускай билиглер бээр кижизиликчи ужур-уткалыг университет база ажылдап кыштаан. Орта республиканың, хоорайның суд, прокуратура, милиция черлериниң ажылдакчылары тускай дыңналыгларны кылып, кичээлдерни эрттирип келген.

Өөредилге корпузунун чанында 640 олуттуг общежитие чурттаарынга кончуг таарымчалыг кыллыр туттунган. «Коммунистиг амыдырал дээш» деп социалистиг чарышка кижизиликчи башкы А. Артаеванын удуртканы 25-27 бөлүктерниң чурттап турары 4-кү каттын кыстары тиилекчи болган.

Өөредилге чылының дургузунда бөлүктер аразынга Коммунистиг күш-ажыл бригадазының курлавыры деп бедик ат дээш демисел калбарган. Оон түнелеп ай санынла үнүп турган. Чыл төнчүзүнде үш бөлүк ол бедик атты чедип алгаш, республиканың чаа тулугларынга база В. И. Ленининиң Сибирь шөлүлгезинге турган черн Шушенское суурга баар эргени чаалап алганнар. Ол улуг ажыл-херекке үстүнде үш бөлүктүн бүдүрүлге мастерлери Ф. Трубанова, В. Королева, Г. Глотов оларның салыышкыны улуг.

Бо хүннерде бистин хөй сургуулларывыс Балгазын чаныда күш-ажыл болгаш ыштанылга лагеринде хаара туттунган. Олар анаа тура № 11 кодээ профессионал-техниктиг училищенин келир өөредилге чылының белеткелинге киржип, тускай шериг болгаш спортчу белеткелди эртип турарлар.

Келир 1974—1975 өөредилге чылында бистин училищевис тускай ортумак эртемниг доозукчуларны амыдыралче эн баштай үдээр. Ындыг болганда олар ортумак профессионал-техниктиг училище доосканының дугайында дипломну холга алырлар. Бо чылын училищеге берип турар бүгү мергежиллер аайы-биле 300 ооллар, кыстарны хүлээп алыр бис. А тоску беш чылда бистин училищевисти ниитизи-биле 800 кижиниң доозуп үнери көрлунген.

Төрээн Тывавыстың чоокшулап орар 30 чыл оюн таварыштыр өөредилге чылының эгезинде өлүп ажылдарны кылып чорудар бис. Бир дугаарында эн эки чыскаал болгаш ыры дээш көрүлге белүктер аразынга эртер. «Тыва беш чылда» деп темага эки чурук дээш конкурс чарлаттынган. Ол ышкаш спортчу маргылдаалар, эш хуузунун ужуражылыкшинары база эртер. А кол-ла чүүл ол төөгүлүг юбилейни кончуг эки өөредилге, ажыл-иш-биле утхууру болур.

Г. САМОРОКОВА,
училище директорунун өөредилге-кижизидилге ажылы-биле орлакчызы.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНЕР

Ажыы-биле чугаалаарга 8 класс доскуже хөй-ле мергежилдер мээң сеткилимге таарыжыр черзан. Оларның кэйызын шилип алырының аайын тыппас турган мен. Шак-ла ынчан терээн суурум Бии-Хемде Хадынның өзүп, хөгжүп турарынга сеткил ханып, тудугжу болурун шиитпирлеп алдым. Ынчангаш күзелим ёзугаар 1971 чылда Кызылдың 35 дугаар профессионал-техниктиг училищезинге өөренип кирдим. 2 чылдар билдиртпейн эрте берген. Училищеге өөренип тура, мастеривис Л. А. Шайдурованың удуртулгазы-биле «Детский мир» магазин чанында 120 квартиралыг чурттарга бажыңының, чаа дааранылга комбинадының тудуушкунунга кириштим. Күш-ажылчы дадыгыышкынны ынчан алганым ол. Чүү-даа чүвениң эгези черле ындыг. Ундараашкын, бергедээшкин бо-ла таваржы бээр турган. Башкывыс Людмила Александровна ону ажып эртеринге улуг дузаны чедиргенин кижи черле канчап уттур.

Бо хүннерде ВЛКСМ-ниң XVII съездизинин делегады Н. Оюннун бригадазында ажылдап тур мен. Бригадавыстың кежигүннери 13 кижи. Шуптувус 1973 чылда 35 дугаар училищени доостувус. Ам № 4 микрорайонда 80 квартиралыг чурттарга бажыңының шеверлел ажылдарын кылып тур бис. Август 11—тудугжулар хүнүнде ол бажыңны ажыглалга киирер улуг сорулга бо хүннерде мурнувуста туруп турар. Хүлээлге күүсеттинер дээрзинге бистин ыстарывыс бүзүрелдиг.

З. АЛДЫН-ХЕРЕЛ,
№ 48 тудуг эргелелиниң ажылчыны.

БӨГҮН СУРГУУЛ...

Бистин 3 дугаар дашчы-монтажниктер бөлүүнде шупту 15 ооллар, кыстар бар. Оларның 12-зи комсомолчулар. Бөлүк бо хүннерде өөредилгезин бүрүн доосканы, ам бүдүрүлге практиказын эрттирип турар.

Училищеге өөренип турганы яйы чылдар иштинде уруглар, ооллар хөй ажыктыг ажыл-хөректорниң эгелекчилери болганнар. Өөредилгеден дашкаар ийи удаа Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозтуң ховушөлдериниге барып, күскү дүжүт ажаалдазынга кириштеш, кедээ ишчилерге эвээш бичедаа бол боттуг дузайны чедиргеп. Ажыл-иштин шөлүнге-даа, ниити билиг болгаш мергежил аайы-биле эртемнерге-даа шылгараан келген П. Перовский, В. Михайлов, Т. Новикова, Н. Морозова ышкаш сургуулдарны ам каш-ла хонгаш оларны амыдыралдын делгем орууне үдеп чорударының бүдүүзүнде чоргаарлыбиле алаар ужурлуг бис.

Бо хүннерде бүдүрүлге практиказын эрттирип турарывыс «Тыва тудуг» трестин 119 квартиралыг чурттарга бажыңына ажылдап тура, сургуулдар училищеге алган билиглерин практика-биле холбаар аргалыг боор, ылангыя хаанны дерт, дем-дески кылдыр бедиздер ундурерин, чаланы, оруулдарын, балконнарны эптээрин эки шингээдип алганнар. Бистин бөлүктүн кижизиттиргеннериниң холу-биле кылчын турган бажыңының тудуу-биле чергелештир оларның бүдүрүлге практиказы база доостувунун кырында келгеп. Училищени доосканы оларның барык шуптузу «Тыва тудуг» трестин шугумунга барып ажылдаалар. Ынчангаш үстүнде 119 квартиралыг бажың ажыларалче баштайгы базымын кылып чоруур келир үеги аныяк ажылчын аныяктарның трестиң мурнунга күш-ажылчы белээ болур.

Ам бөлүктүн мүрнунда күш ажыл талазы-биле эң сөөлгү шылгалданы — тускай мергежилге разряд дужаалдазын чедишкиниг тудуп аар сорулга турып турар. Ол кижи бүрүзүнге амыдыралдың эргинин артаап, республика тудугжуларының улуг отрядының база бир деп эргелиг кежигүнү болур эргени бээр «дүлгүүр»-дүр. Өөредилге, ажылнышке шылгараан 4 сургуул дерткү, а өске артканнары үшкү разрядтарын тускай мергежилиниң аайы-биле чедип аар дээш күрүне комиссиязының мурнунга харыысалгалыг шылгалданы бо хүннерде тударлар.

Оон-биле чергелештир тускай мергежилден аңгыда, ортумак школаны доосканының дугайында бышкан билигнин аттестаттарын база сургуулдар холга алыр. Ынчангаштың өөренир-даа, ажылдаар-даа эрге оларның мурнунда. Комсомолчулар В. Михайлов, П. Перовский үлаштыр тудуг институдунга өөренир изиг күзелдиглер. С. Баутин Иркутскиде хамааты ужар чүүлүн техниктиг училищезинче киреринин шылгалдаларын чедишкиниг дужаган. А. В. Серкова, З. Бобракова, Н. Морозова Норильскинин Завенягин аттыг даг металлургия комбинадының тудугларынга барып ажылдаар чалалганы алганнар. Төрээн училищезинин берип каан билиг, мергежили кезээде оларга орук айтыр сылдыс боор артар дээрзи чугаажок.

Ф. БАУТИН,
3 дугаар бөлүктүн бүдүрүлге мастери.

Фоторепортаж

ТАВАА САЛДЫНГАН ХООРАЙ

Республиканын найысылалы чылдан чылче оккур хөгжүп орарын оон чурттакчылары болгаш борта чораан аалчылар-даа эскерип турар. Чоокта чаа-ла эзн турган дазыр шөлде Кызылдың политехниктиг техникуму, 4 дугаар микрорайон турупкан. Улус ажыл-агыйынга онза ужур-дузалыг тулугларга чеде бергеш, Кызылдын № 35 профессионал-техниктиг училищезинин доозукчулары-биле бо-ла ужуражы бээр сен.

ВЛКСМ-ниң XVII съездизинин делегады Нина Оюн базала бо училищени доосканы. Оон удурткан бригадазы чүгле үстүнде училищениң доозукчуларындан тургустунган. Ыяш дазылын дамчыштыр өзүлдени алыр болгай. Ол ышкаш бүгү бригада кежигүннериниң эп-сеткили, чүткүлү эвес болза бригадирге алдархүлү кайын келир деп. Бригаданың найыралдыг коллективи № 48 тудуг эргелелинде калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан душпейн келген. Бо хүннерде бригада 4-кү микрорайоннуң 5 дугаар бажыңының шеверлел ажылдарын кылып турардар. Бажыңның өй-шаанда ажыглалга кирер салым-хуузунун дулгүүрү кыстарның холунда. А бригада бо объектини август 11-де — тудугжулар хүнүнде доозар дээрзинге бүзүрелдиг. Ону мында хайыккан ажыл-иш долу херечилеп турар. Бистиң фотокорреспондентивис А. Содунам ажыл-ишчи бригаданың чамдык кежигүннерин чурукка тырттырып алды.

Дараазында республиканың бүдүрүлге болгаш чурттарга тулугларының амыдыралче эжиин ажылып берип турар кадрларны «дарганнаар чер» № 35 профессионал-техниктиг училищеже бистиң орук чайгаар эдертип чедире берген. Найысылалдың чиге мурнуу чүгүнде улуг асфальтылыг орук хоорайның мурнуу чугун кызыгаарлаан-даа чүве дег сан-дорт узун дургаар шөлүп чоруткан. Ынчалзажок 35 дугаар училищениң өөредилге болгаш чурттарга тулуглары ол кызыгаарны ажа база берип, Магистральная I деп адрести эдилей берген. Чылдар эртер, ам шагда-ла эгези салдына берген студентилер хоорайжыгажының чүс-чүс сылдыстары борта чайлай бээр. Ынчаарга ол хоорайжыгашты коллуунда-ла 35 дугаар училищенин доозукчулары тулуп тургузар дээрзи чугаажок.

Училищеге чедип келириивске өөредилге үезинде шыпшыкны ында-мында шакыдаан маска даажы үзе кирген, тряпкалар, кистилер туткулаан уругларның каткы-хөглүг чугаа-сооду чаңгыланган, келир өөредилге чылынга корпустуң белеткели кидни түлүк чоруп тур. Өрээлдериниң бирээзинге бажыңның дүгүн шевергини кончуг чолдайты таарып алган, орлан-эрес карактарлыг, шоваа урутта ужуражы бердивис. Ол чаныда турган өөрүнге хапаны канчаар хоюглаарын тайылбырлап, а херек үезинде көргүзүп-даа турар болду. Каракка көөрге чаныда өөрүнден дурт-сын, хар-нызы-даа талазы-биле ылгал чок ол кижи бо 7 дугаар бөлүктүн бүдүрүлге мастери Балчыр Оксур болган. Ол аразында бистиң чаныыска чеде хонуп келген оон эжи Ф. Баутин чугааланып үнүп:

— Боду ындыг улуг, мөгешыырак эвес хирезинде бистиң Балчыр Очуровнавыс шыдаар болдур ийин. Бодуиндаа чалыы казылыг 30 чыгам кижини хүн бүрү ажыл-ишке, мергежилге өөредир деп чүве амыр эвес дээрзи билдингир. Оларның иштинде кандыг ажы-чаныг кижи чок дээрсилер. Бистиң училищеге өөренип келирде, оон өөрүксүмээр турганын утпас мен. Беленселен чүве-даа ыыттавас. Ынчалзажок күш-ажылга, бодунуң шилип алган мергежилинге ынакшыл ону чалгыннандырып, хей-аът киргеди чугаажок. Училищени кончуг эки өөредилге-биле доосканы, дирекциянын сүмезин ёзугаар Улан-Удэнин индустриалдыг-башкы техникумунга өөренип кирген. Ам бодунуң төрээн училищезинде аныяк салгалды күш-ажылга кижизидер чаагай ажыл-херекке бир чыл бараан болуп келгени ол.

Шак ынчаар ол башкы-биле танышкаш, удуртуп турар бөлүүнүң болгаш бодунуң дугайын кысказы-биле «Шынның» номчукчуларынга сонуургадырын дилээн бис:

— Фалей Михайловичиниң соонда барык чугаалаар чүве артпады ышкаш. Ындыг-даа бол кызыдып көрейн. Бо мээн мастерлеп ажылдап турар баштайгы чылым дээрзин чугаадан эскердиңер. Техникумну доозуп келгеш 26 кижиден тургустунган штукатурлар бөлүүн хүлээп алдым. Шупту 10 класс доосканы уруглар. Олар ам каш хонуктан доозуп үнерлер. Чаңгыс чыл ажылдаш-ла, республиканың улуг тудугжу отрядынга бодумнуң өөреникчилеримин кадар аскежикке таварышканымны бодап келгеш, шынап-ла чоргаарланыр кижи-дир мен. Далайга дамды-даа бол дуза-ла болгай.

— Ынчаарга Балчыр Очуровна, өөредилге, ажыл-ишке үлегерлиг уруглар хөй бе?

— Бо мээн-биле кожа турар Г. Кошкар-ооллу өөрү комсоргка соңгуп алганы хөйнү чугаалап турар. Азы дөө А. Куулар дээн ышкаш хөй санныг кыстарның кызымаа, менээ дузазы черле кайын уттундурар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүмден куду) З. Алдын-Херел, Г. Салчак, З. Монгуш, С. Дарма.

Башкы Б. Оксур сургуул-шеверлекчилерге таайылбыр берип тур.

3 дугаар бөлүктүн эки өөредилгелиг сургуулдары В. Михайлов, А. Доржу бүдүрүлге практиказының үезинде.

С. МОНГАЛ.

Эвилеңдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

УКРАИНА: электроника дузалап турар

Кривой Рогтун Ленин аттыг заводунда саналга төвүн ажыглалга киирген. Ону ажыглалга киирген-биле холбаштыр бүдүрүлгени автоматчыдары эгелээн, ол ам металл бүдүрүлгезиниң бүгү адырларынга нептерээр. Автоматтар технологтуг чорудулгаларны хынап, цехтериниң ажыл-чорудулгазының дугайында медээлерни чыып база түннеп турар апаар.

Заводта бүдүрүлге чорудулгаларын автоматчыдар болгаш башкарылга ажылын сайзыраңгайжыдар талазы-биле улуг белеткел ажылдарын чоруткан. Домна цегинге домна суугуларының изиинин режимин таарыштырар системаны, хоолай кылыр станга хоолайның дооразын автомат-биле таарыштыр кылыр системаны нептереткен. Цехтерде болгаш салбырларда янзы-бүрү беш чүс автохарыылаачыларны, автохеревселдерни болгаш чугаалажып харылзажырының аппараттарын тургускан.

Кривой Рог, Днепропетровск область (СЭТА-ның корр.).

• • •

УЗБЕКИСТАН: ажыктыг частыышкыннар

Наманганның соңгу чүгүнде тейлерге диңмирээн частыышкыннар Наманган каналының ийиги эзлчээниң эң-не нарын кезээниң доозулганын медээлээн.

Сайлыг, хая-даштыг черни таварттыр каналдың чеди километр дурттуг унун казып кылырынга чеди частыышкын негеттинген. Оларның иштинден эң харыысалгалыы — сөөлгүзү болган: каналдың тос чүс погон метр бүрүзүнге-ле чартын муң кубометр даш онаажып турган. Анаа арга-биле — чер иезар механизмнериниң дузазы-биле кылган болза, манаа ийи чыл ажыг үеде ажылдаар турган. Ынчаарга ажыг суглар сыык болуп турар чылда хуусаа улам кызырылган — канал чүгле 80 хүн дургузунда кастынган. Дыка хөй күш-ажыл болгаш акша-херенги камнаттынган.

Ол зонаның дыка хөй ажыл-агыйлары бо чайын бөзин Нарынның чемелде суун алыр. Баштайгы үезинде канал секундада чеди кубометр, оон сөөлүнде дертен ажыг кубометр сугну эрттирер. Ол ам он-он муң гектар тарылга шалын суг-биле хандырып шыдаар.

Ташкент. (СЭТА-ның корр.).

• • •

РСФСР: Алтайның арызының чигири

Алтайның тайга черлеринде болгаш альпий шыктарында ары чигириниң чыылдазы эгелээн. Ол ажылче «Притаежный», «Пчеловодческий», «Нектарный» деп тускайлап тургускан совхозтар мурнай эгелеп кирген.

Алтайның ары естурунчулери бо чылын күрүнеге 1850 тонна ары чигирин садар.

Барнаул. (СЭТА-ның корр.).

• • •

БЕЛОРУССИЯ: кырлыг-кара чечектели берген

Белоруссияның шөлдеринде кырлыг-кара чечектели берген. Ону ында 40 муң ажыг гектар черде тараан. Оон чечектерин доозуннадыр дээш дыка хөй арыларны экиелген.

Чер ажылының ишчилери ол үнелиг культураның чыылдазын көвүдериниче угланган агротехниктиг аргаларның комплекизин боттандырып турар. Дыка улуг шөлге одуруглар аразын ырадыр тарыыр арганы ажыглаан, ол чорук одуруглар аразын аштап-арыглаарын болгаш үнүштү чемишчидерин механизастаар арганы берген.

Агрометеорологтарның үнелээнин ёзугаар алырга, ында тараан кырлыг-караның байдалы дыка эки болуп турар.

Минск. (СЭТА-ның корр.).

• • •

ТАДЖИКИСТАН: чагырткан курчер

Республиканың соңгу чүгүнде Дальверзин ховузунда 2200 гектар суггаттыг черни «Ленинабадирсовхозтудуг» трестен күрүне комиссиязы хүлээп алган. Беш чылдың дургузунда ында алды муң гектар тарылга шөлү суггаттыг болу берген, ол шөлдерде хевек болгаш кедээ ажыл-агыйның оон-даа өске культураларын тараан.

Суг дамчыдары-биле 85 километр дурттуг бетоннаан каналдарны болгаш ажыл-агыйларда суггарылга четкизин кылган. Суг мөөнүзүн тудугну туткан, оон кол кезээ болур тоннель Сырь-Дарьяның Фархад хаяларын таварып эрткен. Ийи улуг насос станцияларын база туткан, олар бедик даглар ийлериниче сугну берип турар.

Дальверзинниң кур черинде тургускан Матчин району ховенниң улуг будурунчузу болу берген. Бо чылын ол районнуң ховенчилери Төрээн чуртка 38 муң тонна «ак алдынны» бээрлер.

4 Бустон хоорай. (СЭТА-ның корр.).

• • •

ЭСТОНИЯ: диплом ажылчын төлевилел апарган

Таллиннин Калинин аттыг электротехниктиг заводунда улуг күчүлүг полупроводник хереселдер шылгаар станцияның тудуу эгелээн. Ол станцияны политехниктиг институттуң кежээки салбырының ийи доозукчузунуң — ол будурулге чериниң ажылдакчыларының диплом төлевилелин ёзугаар тудуп турар. Бо тема талазы-биле дипломну С. Шведовский биле А. Булычев кады камгалаан. Оларның ажылын «ончуг эки» деп үнелээн.

С. Шведовский биле А. Булычев ортумак школаны доосканының сөөлүнде кайызы-даа будурулгеге 12 чыл ажылдаан. Олар кайызы-даа өөренинчилерден дээди разрядтың ажылчыннарынга чедир орунту эрткен. Олар ам улуг инженерлер болуп ажылдап турарлар.

Дээди өөредилге черлериниң доозуичуларының диплом төлевилелдерин нептередирин Таллиннин будурулгелеринде улам хөйү-биле боттандырып турар. Ындыг чижектер «Пунане рэт» радиозаводта, машина тудуунун заводунда 'эзээш эвес.

ТАЛЛИН. (СЭТА-ның корр.).

Чер ажылынын бедик культуразы дээш

СУГГАРЫЛГА—ДҮЖҮТТҮҢ ЧААГАЙ МАГАДЫЛАЛЫ

Бистиң республикага күрүнеиң көргүзүп турар материалдыг болгаш саң-хөө дузаламчызының ачызында сөөлгү чылларда черлерни мелиорастаарының талазы-биле улуг ажылдарны кылып чоруткан. Оон түңнелинде 8,8 муң га чаа черлерни ажыглалга киргеп, 11,2 муң га шөлге суггарылга системазын чаарты кылган. Хөй чылларда ажыглаар суггаттыг одарларны тургузарының улуг болдунар аргалары бар апарган.

Амгы үеде республикада суггаттыг черлериң шөлү 61,9 муң га, оон иштинде тарылга шөлү 46,4 муң га. Ол ышкаш 18 муң ажыг га черге инженерлиг суггарылга четкизин туткан. Механизастаттынган суггарылганы 5,4 муң га черде чорудуп турар.

Ындыг ажыллар суггаттыг шөлдерни болгаш суггарылга системаларын улам ажыктыг болдурар талазы-биле чаа оруктарны дилеп тыварын көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга салып турар.

Бир гектар черни суггарарынга күрүне хөй акшаны үндүрүп турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктулуг чоруун көдүрер талазы-биле бар аргакурлавырларны ажыглаары эргежок чугула. Суггаттыг шөлдерни долу ажыглаарының улуг сорулгаларын республиканың колхоз, совхозтарының мурнунда салган. Районнар болгаш ажыл-агыйлар аайы-биле суггаттыг шөлдерден алыр продукцияны мынчаар хуваган: бир эвес бир гектар тараанның дүжүдү 15 центнер болур болза, бүгү суггаттыг черден 25,5 муң тоина дүжүтү ажаап алыр, ногаанның бир гектары 114 центнер дүжүттү берзе, оон 7,1 муң тонна ногаанны картофельдиң бир гектары 103 центнер дүжүттүг турда, оон 8,3 муң тонна тоннаны, чайгаар үнген сигенни 22,1 муң тоннаны ажаап алыр.

Көдээ ажыл-агый культураларының бүгү хевирлериниң ниити чылдазын болгаш дүжүттүүн бедидериниң аргалары ажыл-агый бүрүзүнде бар. Ол чүгле чер ажылының культуразын белядип, тарылга эвлешчитирлигезин эртемге үндезилеп шиңгээдип ап, минералдыг чемнигчидилгени болгаш суггаттыг шөлдерни долу ажыглаанының түңнелинде чедип алдынар.

Суггат сөөлгү чылларда Тываның чер ажылында кол черни эзлеп бар чыдар. Ынчалзадаа чер ажылының культуразын бедитпейн, агротехниканың чурумнарын үреп, суггаттыг шөлдерни чөп ажыглавайн чылдың-на планныг онаалдаларын күүсеткен келген колхоз, совхозтар эвээш эвес. Чамдык ажыл-агыйларының удуртукчулары багай ажыллыг звеноларның частыырларын өөренип көрбес, күрүненің планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле боттарының хууда харысалгазын уттуптар түүлдер бар.

Агаар-бойдустың таарымча чок болганының түңнелинде бо чылын республикага тараан бүгү культураларның үнүжү шоолуг эвес болган. Ынчангаш чайгы суггарылганы организастап, ону эки чорударынга партия, совет органнар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери ыңы-не шиитпирлиг хемчеглерни алырын үе чайгаарла негей берген. Партия обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чайгы суггарылганың планын ханчаар күүседип турарын контрольга ап, район бүрүзү бир хүнде чеже гектар черни суггарган турарын тодаргай айтып, оларга онаалданы берген.

Республиканың колхоз, совхозтары тарылга мурнунуң суггарылгазында суггарза чогуур 41,9 муң гектар шөлдүң 41,8 муң гектарын суггарган. Тарылга мурнунуң суггарылга планы күүсеттинзе-даа, чамдык «Найырал», «Ак-Туруг», Тока аттыг, «Барлык», «Ленинчи орук», «Тээли» дээн ышкаш совхозтар планныг онаалдаларын күүсетпээн. Ол ажыл-агыйлар суггарылганы озалдаашкынныг эгелеп, суггарылга четкилерин чогуур үеэинде белеткеп албайн, суггатчыларны долузу-биле четчелеп ап четтикпейн, шүшпеп ажылдааннар. Чөөн-Хемчик районунуң совхозтары 8361 га черге суггарылга чорудар планын 9000 гектар чедирип, планын 108 хуу күүсеткен. Кызыл хоорай Советтиниң ажыл-агыйлары суггарылга планын 100 хуу боттандырган. «Хемчик», «Күш-ажыллың хостуу», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар суггарылганы эки шынарлыг чорутканнар. Оон түңнелинде ажыл-агыйларының шөлдериндe тарыттынган сигеннери эки үнгүлээн.

Ажыл-агыйлар амгы үеде ийиги, харын-даа үшкү суггарылганы чорудар берген. Республиканың совхозтары 30,2 муң гектар шөлге чайгы суггарылга чорудар. Чайгы үеде республиканың ажыл-агыйлары шупту 35,5 муң гектар тараанны суггарар планныг. Ам ол ажылды 24,2 муң гектар черде чоруткан.

Чайгы суггарылганы Улут-Хем, Барын-Хемчик, Таңды, Тес-Хем районларның ажыл-агыйлары багай чорудуп турарлар. Суггаттыг шөлдерни багай ажыглап турарының бир чылдагааны болза, ажыл-агыйларның тускай эртемниглери ол ажылче чогуур кичээнгей салбайн турарында. Бир хүнде суггарылгага 15 муң хире кижи ажылдаар ужурлуг турда, үчүл 700—800 кижи четсе чедер. Оон ыңай суггатчыларның доктаамал ажылдаар звеноларын тургуспаан, кижилерни ағыш-чем, удуур-чыдар чер-биле багай хандырган.

Республикада черни чаашкынналдырып суггарар 100 ажыг машинаның үчүле 30 хуузу чайгы суггарылгада ажылдап турар. Оларны ылаңгыя «Алдан-Маадыр», «Барлык», «Ак-Туруг» совхозтар багай ажыглап турар, оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын ам-даа чедип албаан. Машиналарның чаңгыс эвлечеглиг ажыглаары уламчыаавышаан.

Чайгы суггарылганы «Хемчик» совхоз организастыг чорудуп турар. Ында бирги суггарылганы дооскаш, ам чамдык участоктарда ийиги суггарылганы эгелей берген. Ынчангаш тараанның дүжүдү эки. Оон элбек дүжүттү ап болурунуң аргазы бар. «Барлык» совхозта 1300 гектар шөлде тараан хөй чылдыг сигеннериң байдалы өөрүнчүг. Ол шөлге часкы, чайгы суггарылганы чоруткан. А үүгле часкы суггарылга чоруткан черлериң сигени тайыс үнген.

Республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжыышкынының тускай эртемниглери чоокта чаа хыналда чоруткаш, чамдык четпестерни илереткен. Ылаңгыя «Алдан-Маадыр» совхозта долгандыр кажаалап каан суггаттыг шөл бар. Ында 256 гектар черни 1972 чылдан бээр суггарып көрбээн. Оон үүгле 100 гектарын ажыглалга киргеп болза-даа, анаа часкы, чайгы суггатты чоруттаан. Ынчангаш ында тарыттынган хөй чылдыг сигенден хөй дүжүт ажаап алырының кандыг-даа барымдаазы чок. Ындыг ажылшчы эвес чижекти «Революцияның чалбыыжы» совхозтан көрүп болур. Ажыл-агый мал чеми тараан 150 гектар суггаттыг участогун мынчага чедир суггарбаан. «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген болгаш Копту участоктарында тарыттынган хөй чылдыг сигеннериң байдалын база хынаан. Оон чамдык шөлдериндe сиген дыка эки үнген. А 102 гектар участоктуң сигени шоолуг эвес. Чылдагаан чаңгыс: суггарылганы дең-дески чорутпаанында.

Ол ышкаш суггарылга системазының эргелели улуг рольду ойнаар ужурлуг. Суггарылга системаларын чогуур үеэинде белеткеп, сугнуң шөлдерже бадарын таарыштырып, көдээ ажыл-агый органнары-биле быжыг харылзааны тудуп, суггарылганы чорударының мурнакчы аргаларын нептередири оон негеттинип турар. Ынчалза-даа суггарылга системазының эргелели ол айтырыгларны долу эвес шиитпирлеп турар.

Үүнүш бүрүзүнүң болунуң өөлдезиниң үеэинде өл-шыкты кайы хире хереглээринге дүүштүр, агротехниканың чурумнарын сагып, тарылга эвлешчитирлигезинге культура бүрүзүн шын шилип алыры суггаттыг чер ажылы негеп турар.

Амгы үеде чайгы суггарылганың үеэи эртпээн. Ынчангаш райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелериниң болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери суггаттыг шөлдериң үүнүш-дүжүткүр чоруун улам экижилер сорулга-биле суггатты чорударынче кичээнгейни кошкатпайн, организастыг ажылдарны чорудар херек.

М. СКОРОХОДОВ,
совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынының кол инженер-гидротехниги.

КАРА-ТАЛДЫҢ МАЛЧЫННАРЫ

Совет Тыванын 30 чыл оюнун байыралынга кушажылчы челиишкиннерлиг ужуражыр дээш Улуг-Хем районнун «Найырал» совхозунун Кара-Тал салбырынын ажыл-ишчилери күжениишкинниг ажылдап, чартык чылда алган социалистиг хүлээлгелерин челиишкинниг күүсеткен. Күрүнеге эвт, сүт, дүк садар планын совхоз ажыр күүсеткен, а Кара-Тал салбыры сүттү 106 хуу бүдүрген болгаш 102 хууга саткан. Онаашкан ажылынга харысалгалыг, мурнакчы саанчылар Анчымаа Амырай, Зоя Ховалыг болгаш өскелер-даа бир инектен-не 1062-1094 килограмм чедир сүттү саап алган.

Дүк бүдүрер болгаш садар талазы-биле салбырның хойжулары база үлегерлиг ажылдаан. С. Эрес-оол, К. Ажы, К. Самдан, Н. Ханды-Сүрүн оларның хой бүрүзүнден дүк кыргын алган көргүзүглери бедик. Ам малчыннар көктүгшыктыг чайлагларда малын одарладып, семиртип турар.

Салбырның малчыннары күрүнеге эвт садар планын база ажыр күүсеткен. Инек каларчылары М. Шогжал, П. Сат, Т. Мартыгыр олар бир инектен-не хонукта ортумаа-биле 600—700 грамм чедир немелде дезинни ап турар.

Кара-талчылар мыйыстыг бода мал өстүрер планын ажыр күүседип, чартык чылда бызаалаан инектерниң чаш төлүн четче алган.

Ортаа-Хемде өшкү бригадазының малчыннары чедиишкинниг ажылдап, 100 баш төрүүр өшкүден 85 анайны менди доруктурып, бир өшкүден-не 498 грамм дүктү кыргын алган. Совхозтуң дирекциязы, партия болгаш ажылчын комитеттери мурнакчыларны шаннап, мактаан. Ай санында-ла ажылиштин түңнелин өңдүрүп, бригадаларга, фермаларга таныштырып турар.

Амгы үеде салбырның ажыл-ишчилериниң мурнунда чугула сорулга — ниитилиг малынга четчир санныг чемни белеткээри. Бо чугула кампанияга кара-талчылар эки белеткенген. Амгы үеде салбырның сигенчи бригадалары мал чеминин белеткелинзе эрестиг ажылдап турар.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ТУДУГЖУ ЗВЕНО

«Чодураа» колхозтуң баштаар чери, партком хой ажылын улам хөгжүдер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш колхозка кылып чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Хамыктың мурнунда комсомолчу хойжу бригаданы тургузарын көргеп.

Амгы үеде Сайгын артында эки одар белчиирде хову бригадазының төвүн тудуп эгелээн. Ында 10 кижи составтыг ийи звено ажылдап турар. Хоочун тудугжу Укей Шагдыр-оолга удурткан 4 кижилиг звено 4 аал чурттаар 2 бажыңның тудуунда. Олар оон 2 аал чурттаар бир бажыңның печказынган өскезин бүрүн дооскан. А бирээзиниң ханазын доозар четкен ажылдап турар. Колхоз баштаар чери тудугжуларны материалбиле четче хандырбайн келгениден тудугның темпизи ооңумнап турар.

Тудугжулар О. Дажы, С. Санчат-оол, Д. Балдан кызымак ажылдап келгеннер.

Аныяк тудугжу Чооду Куңгаага удурткан 6 кижи составтыг звено 800 баш хой кирер кажаанын тудуун июль төнчүзүнде эгелээн. Бо хүннерде кажаанын ханазын орту эртир салып, шалыпкын ажылдап турар.

— Кажаанын ханазын тудугжулар хүнүнде бүрүн доозар бис — деп, звено удурткучузу Ч. Куңгаа чугаалады. Шынап-ла ол звеноюн кежигүннери 10 кижи эрестиг ажылдап турар. Совет Тыванын 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш суурда машина трактор мастерскаязының тудуун кылып турар О. Сиямбилге удурткан бригаданы социалистиг чарышка кыйырган тура сорултуг ажылдап турарлар.

Д. ДИРЧИН.
Тес-Хем район.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Венага үшкү ужуражыышкын соонда

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырар дугайында чугаалажыышкыннарга киржип турган 19 күрүненің төлөөлекчилери Венадан боттарының чурттарынче тарап чангылай берген. Чугаалажыышкыннарның чайгы чапсарын чарлааны ол-дур. Оон киржикчилери чурттарының найысылалдарында боттарының үшкү ужуражыышкынының түңнелдерин үндүрүп, талаларының туруштарын сайгарып, келир үениң келилиг сорулгаларын чугаалажыр көрүп турар.

Эрткен чылдың ноябрь айдан эгелээш боор келген Вена чугаалажыышкынары Европада политиктиг дүшкүүрелдиң шериг талазы-биле чавырлыышкынын холбап келген. Бо айтырыг дыка нарын болгаш берге-даа, үүге дээрге, ол айтырыг чугаалажыышкыннарның киржикчизи күрүнелериң айылы чок чоруунга дорту-биле хамааржып турар болгай. Ниитилиг бодап турары-биле алырга, ол чугаалажыышкынарга элээн хөй чугула ажылды кылган боор турар. Айтырыгларның бүгү талаларынга тодаргай консультацияларны кылган, чугаалажыышкыннарның киржикчилериниң ниити туружуу болгаш оларның боттуг талаларын-даа тодараткан. Бо айтырыгга сонуургалдыг бүгү талалар тодаргай дугуржулгаларны чарарынче боттарының үүкүп турарын демдеглээри чугула.

Ынчаарга социалистиг чурттарның туружун ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, ПҮР-нүн болгаш ЧССР-ниң төлөөлериниң саналдап киргеши дугуржулга телевилелинде айыткан. Ол телевилелде талаларның кайызынын-даа айыыл чок чоруунга хора-когарал чөкка шериглерни болгаш боо-чепсекти деңге болгаш ниитизи-биле кызырарының принциптеринде, үнезилеттингени-биле ол онзаланып турар. Ол төлевилелди өзугаар алырга, дугуржулга киржикчилери— Бельгия, Англия, ГДР, Канада, Люксембург, Голландия, Польша, ССРЭ, ГФР болгаш Чехословакия эң чоокку чылдарда боттарының Төп Европада чепсектиг күштериниң санын деңсанныг кылдыр он-он муң кижиге кызырар ужурлуг. Ол ышкаш танкылардың, самолёттардың, ядролуг чепсектиң болгаш оны чогуур черинге чедирер түүлдериниң санын база кызырарын көрүп турар. Социалистиг чурттарның саналы —шериглериниң болгаш боо-чепсектиң мөөнелиишкинин боттуу-биле эвээжедип турган. Төп Европада шериг талазы-биле дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын хандырар ужурлуг. Чепсектиг күштериниң болгаш боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле барын үүк чурттарының кирип турар саналаоналы деңгээнин, кайы-кайызының сонуургалының, талаларның айыыл чок болурунун принциптеринге чөрүшкек, удур боор турарын айтыр херек. Барын үүк чурттары эң баштай үүгле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың курган чер шериглерин кызырарын саналдап турар. Оон аңгыда НАТО-биле Варшава Керээзиниң курган чер шериглериниң аразында дүүшпес чорук бар деп чыылдагааннап алгаш, Совет Эвилели Төп Европадан АКШ-тан ийи-чартык катап хөй шерин үндүрер ужурлуг деп олар көрүп турар. НАТО бөлүүнде АКШ-тың шериг талазындан «шыырак боор турар» ГФР болгаш Великобритания дээн ышкаш эвилелиниң дугайында чугаа боор турда-ла, өске барын үүк чурттарының чепсектиг күштерин кызырарын биилиннмес хуусааже соңгаарладып турар. Ол санаа дээрге, делегейиң ол девискээринде шериглериң деңзиүүр байдалын херек кырында НАТО-га таарымчалыг кылдыр өскертир, дээн орааладжыышкын боор турар-дыр. Барын үүк чурттарының планының оон өске база бир четпес түүлү болза, шериг-агаар күштериниң болгаш ядролуг чепсектиг кезектериниң дугайында айтырыгны шуут ойуп кааптаны боон турар. Бо бүгүнү ап көөрге, НАТО-ның салдар-халдавырлыг бөлүктери боттарының чепсектиг күштерин болгаш боо-чепсээн херек кырында кызырарындан быыдаар дээш, ам-даа кажар аргаларны ажыглап турары билдиңгирдир. «Совет Эвилели өске-даа социалистиг чурттар ышкаш, чепсегленнишкинин эңдере бүдүрерин кызыгаарлаар, а оон соонда боо-чепсекти кызырарын көрүп турар шиитпирлиг хемчеглериңе алырынга беленин чаңгыс эвес удаа медеглеп келген. Бистер, эң ылаңгыя Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырар дугайында дугуржулганга беленивисти база катап медеглеп тур бис» — деп, польша сеймниң Варшавага болган сессиязынга чоокта чаа чугаазынга ЕЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев демдеглээн.

Совет Эвилелиниң ындыг туружуи үүгле Европаның эвес, харын-даа өске-даа диптериң хөй-ниитизи улам калбаа-биле деткип, улуг кичээнгей салып турар. Улустарның шыныг негелдези, социализм чурттарының бижыг туружу, ниити-европа чөвүлел хуралының чедишкининг ажылы, совет-америк харылзааларының экижээн чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырарының айтырыын шын эвес көөр чоруктан ойталаарынче, сонуургалдыг талаларыңа кайызының-даа эрге-ажыктарынга халдавас боттуг дугуржулганы чедип алырынче барын үүк чурттарын албадаар дээрзинге бүүрен болур.

С. КУЛИК,
И. ЛАПИЦКИЙ.
(СЭТА).

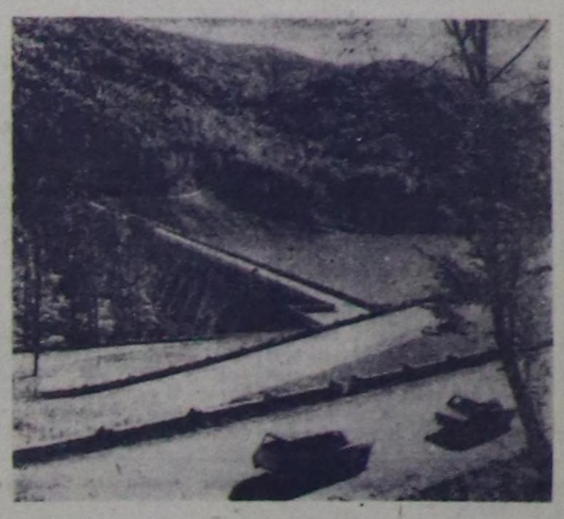

Социалистиг Румынияга чылдың-на чаа-чаа буга-суунуң туулдары ажыглалга кирип турар. 1975 чылга чедир суггаттыг чер үш миллион гектар чедир калбарар.

ЧУРУКТА: Тротуш хемде кылган, кылымал суг шыгжамыры—хөлбек. Ол чөвүк-кавының бүгү районнарын бүдүрүлгеге хереглээр болгаш ижер-даа суг-биле хандырып турар. Ында кылган чалдың бедии 80 метр, узуну— 530 метр.

Аджерпресс—СЭТА-ның фотозу.

Депшилге дээш ажылдажылга

ДЕЛИ. (СЭТА). «Тайбын, пайырал болгаш кады ажылдажылга дугайында индий-совет керээ — бистиң ийи чурт аразында пайыралдыг болгаш чаагай кожа-хөлбөө догуинаашкынның чайыннанчак херечизи болур» — деп, сураглыг индий экономист Р. К. Шарма «Пэйпл геральд» солунга бижээн. Ол төөгүлүг документиге ат салганындан бээр августуң 9-та үш чыл болурунга холбаштыр бижээн чүүлүнде ол автор СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруу ийи чурт аразында кайызынга-даа ажыктыг садыг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы улам калбартып, ханыладырынга чаа, чайыннанчак үе-чаланы ажыткан деп бижээн. Ол аян-чоруктун түңнелинде ат салган Индия биле ССРЭ-ниң аразынга экономиктиг болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартыр дугайында дугуржулгада индий-совет садыг саарылгазын дыка улгаттырарын көрүп турар.

Сөөлгү хөөрөй чыл иштинде ийи чурт аразынга бараан саарылгазының эки түңнелдерин демдеглевишаан, автор, Совет Эвилели-биле харылзаа Индияга үлетпүрүн кол-кол адырларын тургузарынга идиглиг боор турарын айыткан. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Индияда туттунган азы туттунуп-даа турар 50 ажыг үйетпүр черлери, металлургия, нефть тывар болгаш нефть болбаазырадыр, хөмүр-даш казар, энергетика, машина тудуушкуну ышкаш ындыг адырларда бөгүн ажылдап турар. Оларның чедишкининг ажыллаары чуртта даштыкы монополияның капиталын дыка бөжаннадып, национал экономиканың элээн шалыпкын хөгжүүрүнге идиглиг боор турар.

Индий-пакистан харылзаа

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның даштыкы херектер министри Сваран Сингх Пакистанның даштыкы херектериниң күрүне министри Азиз Ахмадка чагаа-бижик чоруткаш, Симлиге ат салган дугуржулгада көрүнген хемчеглерни боттандырып, Азияның Мурнуу чүгүде байдалды чогумчалыг болдурарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Сваран Сингхтиң ол чагаа-бижии дээрге, ийи чурт аразынга почта, телеграф болгаш өске-даа харылзаларны катап тургузар дугайында чугаалажыышкыны Пакистан-биле эгелээр дээш Индияның катап жылганы улам калбартыр дугайында дугуржулгада индий-совет садыг саарылгазын дыка улгаттырарын көрүп турар.

Сөөлгү хөөрөй чыл иштинде ийи чурт аразынга бараан саарылгазының эки түңнелдерин демдеглевишаан, автор, Совет Эвилели-биле харылзаа Индияга үлетпүрүн кол-кол адырларын тургузарынга идиглиг боор турарын айыткан. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Индияда туттунган азы туттунуп-даа турар 50 ажыг үйетпүр черлери, металлургия, нефть тывар болгаш нефть болбаазырадыр, хөмүр-даш казар, энергетика, машина тудуушкуну ышкаш ындыг адырларда бөгүн ажылдап турар. Оларның чедишкининг ажыллаары чуртта даштыкы монополияның капиталын дыка бөжаннадып, национал экономиканың элээн шалыпкын хөгжүүрүнге идиглиг боор турар.

Бергелер улгаткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның 13 улуг хоорайларынга тускай хыналдың түңнелин өзугаар алырга, аъш-чем продуктуларының өртээ ортумаа-биле 4 хуу улгаткан.

Чижээ, куш чуургазының өртээ 19 хуу, эът өртээ 13 хуу улгаткан. Флорида штатта Майами хоорайга өткен айда аъш-чем продуктузу 10 хуу аартаан.

Хоралакчы сорулгага

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Төөлээкчилер палатазы бо санхөө чылында «Хосталга», «Хостуг Европа» радиостанцияларынга чарыгдап, ажыглаар 49,9 миллион долларны тускайлаар дээш бадылаан. Оон мурнунда ол хоралакчы, хоп-мегечи радиостанцияларга акша тускайлаарын сенат чүүлдүгүнүн, хүлээп алган турган.

Япон тараачыннарның човуланныг үлуг-хуузу

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.) Япон тараачыннарның кылып турар чер ажыл-ижи боттарының өг-бүлелерин азыраар аргамык оларга бербейн турар. Ынчангаш оларның көдээ черлерден үүп чоруурун улам көвүдээн. Ол болуушкун он беш чыл хире үе дургузунда үргүлчүлеп келген. 1960 чылдан 1970 чылга чедир чурттуң көдээ ажыл-агыйлыг чонунуң кыстырылганы сес миллион кижиден ажа берген. Чер, ыяш ажыл-агыйының министерствозунуң дыннатканын өзугаар алырга, бо чылдың январь 1-де чурттуң көдээ ажыл-агыйлыг чону эрткен чылдаазындан 407 муң кижи эвээжээш, 8 миллион 18 муң кижи болган.

Японияның тараачын өрегелериниң саны ол үениң дургузунда 1,4 хуу эвээжээн, ынчаарга үүгле чер ажылының кусели-биле амыырап турар тараачын өг-бүлелериниң саны 7 хуу эвээжээн.

Чер, ыяш ажыл-агыйының министерствозунуң айтыр тырарын өзугаар алырга, үүгле чер ажылы кылгаш алыр орулгалары-биле амыырап турар тараачын өг-бүлелер ам чонуң 12,5 хуузу-ла боор турар. Оон өске өг-бүлелер көдээге хөлечиктээр болгаш хоорайларга барып ажылдаар ужурга таваржып турар.

Акша үнезин кудулап, өртектер аажок улгадып, үлегтүр ажылчыннарының садыг алыкчы аргазы дорайтаары, Японияның көдээ ажыл-агыйы даан өөлелеевейн турар. Эң чиик өртектиг аъш-чем аймаак даштыкы чурттарга садып, мал азыраар кылдыр даштыкыдан садып ам турар чем өртээн улгаттырып турар. Ол чем Японияның мал, куш ажылында ажыглап турар чемнериниң 80 хуузу боор турар. Оон уламындан көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге аар соңгуушкун таваржып турар.

Бүгү Португалияда чаа каттышкан чазакты детиэзн шимчээшкин калбарган. Ол чазакта «Чепсектиг Күштер шимчээшкининиң», Коммунистиг, социалистиг, улус-чу-демократтыг партияларның төлөөлекчилери кирген.

ЧУРУКТА: Лиссабоннуң ажылчы чонарының чыскаалы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПОРТУГАЛИЯ: колониализмниң буураашкыны

Португалияның Күрүне Чөвүлелиниң Гвинея-Бисауунуң, Анголаның болгаш Мозамбиктиң улузунуң бот-башкартынар эргезин, хамаарышпас чоруун хүлээп көөрүүнүң дугайында шиитпирин ол чурттуң бодунда болгаш бүгү делегейде, эң ылаңгыя, Африкада-даа улуг сеткил ханыышкын-биле көрүп турар.

Лиссабонга Коммунистиг, социалистиг болгаш улус-демократтыг партияларның организастааны массалыг митинг болган. Оон киржикчилери чазакка кыйгырыгны хүлээп алгаш, португал улустуң өмүнээзинден «колониализмниң үечадазының төнгени-биле холбаштыр өөрүшкүнүң база байырлаашкынның сагыш-сеткилин илереткен». Мозамбикке атыылажыышкынны соксадырын чарлаан соонда, дүүн бот-боттарынга удур дайзыннар турганнар — Мозамбикти хостаарының патриоттуг фронтузунуң (ФРЕЛИМО) дайынчылары биле португал шериглериң солдаттары— өрук-харылзаа шугумнарының мөөнелерин кады арыглаан эгелээннер. Ук черниң чону, оларның-биле кады ак кештиг чурттахчылар-даа ФРЕЛИМОНУҢ арга-арыг иштинден үнүп эгелээн партизаннарын чылыы-биле уткып-хүлээп ап турарлар. Анголаның солуннары ол чурттка тайбың африк чазактың удуртулгазы-биле удавас катап тургустунар дээрзинге идегелин илереткен түүлдерни бижип турар.

Португалия Африкада болунуң эжелээн черлерин 500 чыл ажыг үеде мөлчүп келген. Салазар-Каэтанунуң фашистиг эрге-чагыргазы Мозамбиктиң, Гвинея-Бисауунуң болгаш Анголаның улустарының хосталга дээш демиселин куш-биле базарын орааладжып турган. Колониалдыг дайын 12 чыл үргүлчүлээн. Ол хөй санныг өлүм-чидим, каража-когаралды болдуруп, чылдың-на португали бюджеттиң барык чартык кезиин чарыгдаттырып турган. Ол дайынны кандыг-даа перспектива чокка доозар арга чок боор, үргүлчүлээн чорук Каэтанунуң диктаторжу эрге-чагыргазының дүшкенинин кол чыылдагаанарының бирээзи болган.

Чазактың чаа шиитпирин «Португалияның эрге-ажыктарындан өскерликче үүлгедиишкин-дир» деп көрүп турар чамдык кижилер Лиссабонда болгаш колонияларда-даа бар болбайнаан. Колониалдыг дайынны соксаткан чорук чурттуң экономиказын уур аргажок дайын чарыгдалларындан үүгле хостаар эвес, харын-даа Португалияның делегейге чаасканзырап чоруурун узуткаар, социалистиг, африка болгаш араб-даа чурттар-биле оон харылзааларын улам калбартырының оруун ажылдар апаарын олар билип, ону айтып турарлар. «Африк девискээрлериң бот бөгө мининр чоруун хүлээп көрүп, хандырган чорук — Португалияның төөгүзүнде эргилделиг үе-чала болур» — деп, Португалияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары А. Кунъял чугаалаан.

ПАИГК-тың патриоттуг шимчээшкининиң киржикчилери Гвинея-Бисауда оон хамаарышпас чоруун догуннатканының дугайын чаңгыс талалыг чарлаан болгаш ону Португалия шаандакы үш колониялардан бир-ле дугаарында хамаарышпас күрүне кылдыр хүлээп көргени чурт болур. Ол ышкаш Анголаның болгаш Мозамбиктиң келир үеэнин дугайында чугаалажыышкынар кылырын база планнап турар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Венага үшкү ужуражыышкын соонда

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырар дугайында чугаалажыышкыннарга киржип турган 19 күрүненің төлөөлекчилери Венадан боттарының чурттарынче тарап чангылай берген. Чугаалажыышкыннарның чайгы чапсарын чарлааны ол-дур. Оон киржикчилери чурттарының найысылалдарында боттарының үшкү ужуражыышкынының түңнелдерин үндүрүп, талаларының туруштарын сайгарып, келир үениң келилиг сорулгаларын чугаалажыр көрүп турар.

Эрткен чылдың ноябрь айдан эгелээш боор келген Вена чугаалажыышкынары Европада политиктиг дүшкүүрелдиң шериг талазы-биле чавырлыышкынын холбап келген. Бо айтырыг дыка нарын болгаш берге-даа, үүге дээрге, ол айтырыг чугаалажыышкыннарның киржикчизи күрүнелериң айылы чок чоруунга дорту-биле хамааржып турар болгай. Ниитилиг бодап турары-биле алырга, ол чугаалажыышкынарга элээн хөй чугула ажылды кылган боор турар. Айтырыгларның бүгү талаларынга тодаргай консультацияларны кылган, чугаалажыышкыннарның киржикчилериниң ниити туружуи болгаш оларның боттуг талаларын-даа тодараткан. Бо айтырыгга сонуургалдыг бүгү талалар тодаргай дугуржулгаларны чарарынче боттарының үүкүп турарын демдеглээри чугула.

Ынчаарга социалистиг чурттарның туружун ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, ПҮР-нүн болгаш ЧССР-ниң төлөөлериниң саналдап киргеши дугуржулга телевилелинде айыткан. Ол телевилелде талаларның кайызының-даа айыыл чок чоруунга хора-когарал чөкка шериглерни болгаш боо-чепсекти деңге болгаш ниитизи-биле кызырарының принциптеринде, үнезилеттингени-биле ол онзаланып турар. Ол төлевилелди өзугаар алырга, дугуржулга киржикчилери— Бельгия, Англия, ГДР, Канада, Люксембург, Голландия, Польша, ССРЭ, ГФР болгаш Чехословакия эң чоокку чылдарда боттарының Төп Европада чепсектиг күштериниң санын деңсанныг кылдыр он-он муң кижиге кызырар ужурлуг. Ол ышкаш танкылардың, самолёттардың, ядролуг чепсектиң болгаш ону чогуур черинге чедирер түүлдериниң санын база кызырарын көрүп турар. Социалистиг чурттарның саналы —шериглериниң болгаш боо-чепсектиң мөөнелиишкинин боттуу-биле эвээжедип турган. Төп Европада шериг талазы-биле дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын хандырар ужурлуг. Чепсектиг күштериниң болгаш боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле барын үүк чурттарының кирип турар саналаоналы деңгээнин, кайы-кайызының сонуургалының, талаларның айыыл чок болурунун принциптеринге чөрүшкек, удур боор турарын айтыр херек. Барын үүк чурттары эң баштай үүгле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың курган чер шериглерин кызырарын саналдап турар. Оон аңгыда НАТО-биле Варшава Керээзиниң курган чер шериглериниң аразында дүүшпес чорук бар деп чыылдагааннап алгаш, Совет Эвилели Төп Европадан АКШ-тан ийи-чартык катап хөй шерин үндүрер ужурлуг деп олар көрүп турар. НАТО бөлүүнде АКШ-тың шериг талазындан «шыырак боор турар» ГФР болгаш Великобритания дээн ышкаш эвилелиниң дугайында чугаа боор турда-ла, өске барын үүк чурттарының чепсектиг күштерин кызырарын биилиннмес хуусааже соңгаарладып турар. Ол саналаа дээрге, делегейиң ол девискээринде шериглериң деңзиүүр байдалын херек кырында НАТО-га таарымчалыг кылдыр өскертир, дээн орааладжыышкын боор турар-дыр. Барын үүк чурттарының планының оон өске база бир четпес түүлү болза, шериг-агаар күштериниң болгаш ядролуг чепсектиг кезектериниң дугайында айтырыгны шуут ойуп кааптаны боон турар. Бо бүгүнү ап көөрге, НАТО-ның салдар-халдавырлыг бөлүктери боттарының чепсектиг күштерин болгаш боо-чепсээн херек кырында кызырарындан быыдаар дээш, ам-даа кажар аргаларны ажыглап турары билдиңгирдир. «Совет Эвилели өске-даа социалистиг чурттар ышкаш, чепсегленнишкинин эңдере бүдүрерин кызыгаарлаар, а оон соонда боо-чепсекти кызырарын көрүп турар шиитпирлиг хемчеглериңе алырынга беленин чаңгыс эвес удаа медеглеп келген. Бистер, эң ылаңгыя Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырар дугайында дугуржулганга беленивисти база катап медеглеп тур бис» — деп, польша сеймниң Варшавага болган сессиязынга чоокта чаа чугаазынга ЕЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев демдеглээн.

Совет Эвилелиниң ындыг туружуи үүгле Европаның эвес, харын-даа өске-даа диптериң хөй-ниитизи улам калбаа-биле деткип, улуг кичээнгей салып турар. Улустарның шыныг негелдези, социализм чурттарының бижыг туружу, ниити-европа чөвүлел хуралының чедишкининг ажылы, совет-америк харылзааларының экижээн чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырарының айтырыын шын эвес көөр чоруктан ойталаарынче, сонуургалдыг талаларыңа кайызының-даа эрге-ажыктарынга халдавас боттуг дугуржулганы чедип алырынче барын үүк чурттарын албадаар дээрзинге бүүрен болур.

С. КУЛИК,
И. ЛАПИЦКИЙ.
(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ЧЕРГЕ ЧОРААШ...

«Красноярскиниң чоон кавызы бирде Жигулини, а бирде Швейцарияны-даа сагындырып изэр».

(В. И. Ленин).

Пролетариаттың улуг баштынчызы болган башкысы Владимир Ильич Ленин 1897 чылда Сибирь шелүлгезинче бар чыда Красноярскиге доктаагаш, ынча дээн. Чоокта чаа Тывадан барган бир бөлүк туристер-биле кады В. И. Ленинниң ол хоорайга турган үезин-биле холбашкан төөгүлүг черлерни көөр аас-кежик мөңгэ таварышкан.

Владимир Ильич Красноярскиге 1897 чылдың марттың 4-те чедип келген. Ынчан хоорайның эң-не улуг дээн ном садыы бай садыгжы Г. Юдинге хамааржып турган. Ол библиотекага ынчан 8 муң чыгаан санаттының турган. Владимир Ильич мөңгэ келирде, болуунун танысты Юдиниң өскүү доктор В. Круговскийну дамчыштыр бүзүредилге бижик ап алган. Чүге дээрге Юдин кайы хамаан чок кижилерге болуунун номнарын ажыглаарын чөпшээреве, а имир дужери билек өрт-чар болу бээринден сезинген, библиотеканы шуут дуглаан кааптар турган. Ук бижикте В. И. Ленинни идегелдиг, мөзүлүг кижи кылдыр бүзүреткен. Ынчангаш ол шак-үениң хөй нуруузун маңаа эрттирип турган. А кежээ дужерге, хоорай библиотеказынга баргаш, Владимир Ильич бедуйун ажылын уламчылаар. Борта тура ол «Россияга капитализмниң хөгжүлдези» деп төөгүлүг номун болгаш өске-даа өскүн каш ажылдарны бижээн.

1907 чылда Юдин болуунун библиотеказын АКШ-ка садыпкан. Москвада артын калган каш номну санаваска, библиотека чүмү-биле Вашингтонче көже берген. Библиотеканың турган бажының ам музей кылып каан. Ук бажын бедитөөш черде турар. Өөн Ильичиниң дүшкени демир-орук вокзалы, күүлүг Енисей тода көстүп чыдар.

Хоорайга Ильич таваачын хөрөөжен К. Попованың бажынынга чурттап турган. Ында база мемориалдыг самбыраны тургускан. Владимир Ильич үе-шакты черде халас эрттирбес турганы илдет. Попованың бажыңынга тура, Ленин хамааты А. Гадаловага хамааржып турган бажынга база чеде бээр турган.

Красноярлар Ленинниң ады-биле холбашкан төөгүлүг черлерни камгыы-биле кадагалап турарынга кижи өөрүвес аргажок. Гадалованың бажынының чанында баштынчының тураскаалы бар. Ильичиниң мерген угаанныың, оон бодаанган шинчизин скульпторнуң көргүзүп шыдаанындан тураскаалдың чанынга баргаш кижиниң сеткили хөлөөр, сагыш-бодалга хөй-ле чүүлдер кирер чорду.

Ынчаарга 1897 чылдың апрель 30-де ол чылдың баштайгы эжиндирикшиниң ажыткан «Св. Николай» деп пароход-биле Владимир Ильич Шушенское суурже чорупкан. Ук пароходтуң төөгүзү солун. 1891 чылда Россияның хааны Николай ол пароходка эжиндирген. Анаа сөөлгү олурган хаан ол болган. А таптыг-ла алды чыл эрткенде, В. И. Ленин оон-биле шелүлгеже чорупкан. Ам ол пароходту хоорайның хем вокзалындан ырак эвесте өртеп каан. Енисейниң эриктеринге эргеленген чүве дег, агымнарда өөпеледип турар. Музей болган пароход ам бо хүннерде 100-100 туристерни хүлээп ап турар.

С. МОНГАЛ.

БЕДИК ДАГДА КАДЫКШЫЛГА ЧЕРИ

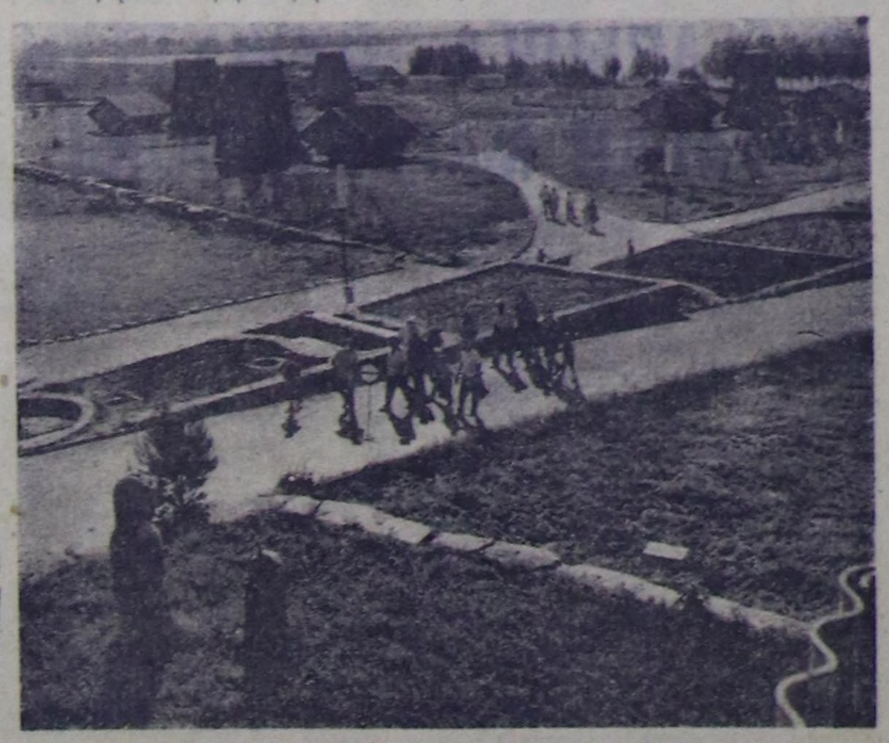

Киргизияның бедик даг ыырында Иссык-Куль эриинде—Тянь-Шань даанның ыырында далай деңнелиндеи 1608 метр бедикте курорт зоназы тургустунган. Ында 46 пансионаттар, 11 санаторийлер, 69 дыштаныр бажыңнар, 32 пионер лагерьлери, 9 туристчи базаалар бар. Оларга хары угда-ийи чүс муң ажыг кижи дыштанып болур.

Бо чылын ол хөл эриинде чаа пансионат — бир чүс кижи дыштаныр өглерден тургустунган хоорайжыгаш база туттунган. Ындыг өглерге шаанда шагда мал-маганы-биле ховуларга кешпүшаан, ыргыстар чурттап чораан. Туристерниң хөй нуруузу изиг хүннерде безин дыка сериин, арыг агаарлыг боорга, ындыг өглерге чурттаксаарлар. Оны барымдаалааш, хөл эриинге элээн кэш ындыг болуы аалдар хоорайларын тудар деп шиитпирлээн.

Киргизияның кайгамчык арыг, даг-дашты агаарлыг, аржаан суглорлыг, элезин-хөлдерлиг ол черинге дыштанырын күзээн кижилер чылдың-на улам көвүдеп турар.

ЧУРУКТА: Иссык-Куль эриинде Кыргыз ССР-ниң найысылалы — Фрунзениң заводтарының бирээзиниң «Хүннээрен» деп дыштанылга черинің бажыңнары.

И. ДРОНОВТУҢ фотозу.

ПМА.

Анай

(Уланчылыг. Эгези № 170, 171 солуннарда).

Хунайның авазы мындылар төрээн черже бистерни чоокшулатпас болган. Оон ужурун айтырарымга, Хунай мынча дилир:

— Кижи көрүп турган черге мынды төрүвес, оскээр маңнап чоруй баар. Авам бо төрүүр мындыны кедеп турган, оглуның думчуунуң шаразын сы тудуп кган сөөлүнде, барып көөр бис.

Бис Хунайның авазының чөпшээрели-биле чаа торуттунгеи анайга кээривиске, ол элеп-тенлиг туруп келген турган. Чаражын канчаар ону: шоваазы кедергей, дозургай кара карактарлыг, улуг кулактарлыг, дорт болгаш узун даваннарлыг, оорганы кулу кара ойбунуг хүргүл анай незинден эмиг дилеп тур.

Хунай-оол анайның кырынче дус бызаптарга, нези ону улам харамдыгын чылгай берген.

Оолдар анайны солеп алгаш, ийи-үш бастыргаш, оон бичии аксыя незиниң эмиинге дээстилтерге, ол аажок таптырганыр эме-ле берген. Незиниң аазын эпкен соонда, анайның дүктери соруланып, кошкак буттары дораанна күш кирип келгилээн де. Оон анай улуг тендирбейн-даа, узун буттарын быжыг-быжыг баскылааш, незин долгандыр кылаптаткан эвейикле.

Ийи-үш хонуп чорда, ол анайга моңгу дээр- ыяш ылдыртыныштыг чулар кедирипкеш, чудукка баглан каан. Чаш анай багга дыка-лэ өөренмес боор чорду ийин. Бүгү-ле күжү-биле түткүп, аай-баш-даа чок өрү-куду шыгылап, «апа-апа» кылдыр алгырылап, ийи хонукта улаштыр давылаан келгеш, ам оожургаан-дыр.

Мен чаш анайны кээргээш, ону бош салыптарын каш-даа удаа саналдаан мен. Самбуенич меня дыңнааш, чүгле хүлүмзүрүп каан.

— Ачаң бо хөөкүй чаш анайны чүге хилиичектен турары ол?—деп, Хунайдан айтырарымга, ол мынча дижик:

— Ийи оглун чажында-ла баглап өөредип албас болза, өзүп келгеш, кижи бараанны көрбес, кончуг дезиг болур. Харын-даа черлик аңнар дег сып-тайгаже алдырбайн маңнажын үне берип-даа болур. Ынчангаш анайны чажындан эгелеп үргүлүү баглап, холга эки өөредип, чаажыктырын алыр чоор.

Ийи каларчыларының эртен анайларны тудуп баглагылааш, мындыларны салгылаптар, а кежээ мындыларны баглагылааш, анайларны салгылаптарынып ужурун ам-на билип алдым.

Мээн болап турганым ышкаш, анайларны келери-биле кады ыгылаптар болза, оон бичии аксыя незиниң эмиинге дээстилтерге, ол аажок таптырганыр эме-ле берген.

Бистиң анайларывыс өскүн-даа, ийи-үш хонуп чорда, ол анайга моңгу дээр- ыяш ылдыртыныштыг чулар кедирипкеш, чудукка баглан каан. Чаш анай багга дыка-лэ өөренмес боор чорду ийин. Бүгү-ле күжү-биле түткүп, аай-баш-даа чок өрү-куду шыгылап, «апа-апа» кылдыр алгырылап, ийи хонукта улаштыр давылаан келгеш, ам оожургаан-дыр.

Мен чаш анайны кээргээш, ону бош салыптарын каш-даа удаа саналдаан мен. Самбуенич меня дыңнааш, чүгле хүлүмзүрүп каан.

— Ачаң бо хөөкүй чаш анайны чүге хилиичектен турары ол?—деп, Хунайдан айтырарымга, ол мынча дижик:

— Ийи оглун чажында-ла баглап өөредип албас болза, өзүп келгеш, кижи бараанны көрбес, кончуг дезиг болур. Харын-даа черлик аңнар дег сып-тайгаже алдырбайн маңнажын үне берип-даа болур. Ынчангаш анайны чажындан эгелеп үргүлүү баглап, холга эки өөредип, чаажыктырын алыр чоор.

Ийи каларчыларының эртен анайларны тудуп баглагылааш, мындыларны салгылаптар, а кежээ мындыларны баглагылааш, анайларны салгылаптарынып ужурун ам-на билип алдым.

Мээн болап турганым ышкаш, анайларны келери-биле кады ыгылаптар болза, оон бичии аксыя незиниң эмиинге дээстилтерге, ол аажок таптырганыр эме-ле берген. Кодан ыал ырап-узудап, аңзын чоргулай баргылаар хире.

Хөлдер

Мындылар хөл кыдыы чоруй барган, ынаар-ла тутсуп кагдывыс. Оруккa чоруп олурууста, Сергей мынча диди:

— Аа, Хунай! Майкаларыыс-биле балык шүүрээр бис бе?

Хунай-оол харыылаалак чорда, Нурзат үзе кире берген.

— От бар бе ынчаш? Кымда барыл?

Оттуг кижи бисте чок болган.

—Аалга быжырып-ла чигей бис — дидим.

— Хөй эвести апарып болур—деп, Хунай чөпшээрешти.

Кедергей кылагар сутлуг улуг хөл кыдынга чедирип чеде берген, чарыларывыс оттазын дээш, дынзарын балдырларынга баглагылап кагдывыс.

Боттарывыс дөңгеликтер кырынга бедиктендир тургулап алгаш, холдуң кайыы бээр дүвү көстүп чыдар ары суунче харан тур бис. Балыктар дээрге чылбас кара апарган өрү-куду көжүп-ле турлар. Кызыл кудуруктарлыг улуг кара балыктар шуужуп эртип тур.

—Шортаннар! Шортаннар!—деп алгыра бердим. Чүге дизе мооң мурунда улуг балык дээрге-ле, шортан ол кылдыр бодап чораан кижи болгай мен.

— Шортан эвес — деп, Нурзат удурланды.

— Тайга хөлүнде шортаннар чок — деп, Сергей Нурзатты деткиди.— Шелештер мырыңай чок, а чүгле кадыргылар, мыйыттар бар.

— Оон ыңай белдер база хөй—деп Хунай улашты.

— Шелештер деп кандыг балыктарыл ол?

— Сөөктүг ак-балыктар бар ышкажыгай. Бичии зан—диштилер.

Хөлде куштуң хөйүн кэйгаар-дыр мен. Олар бисти көрүп кааш алгыржып, чалгынары-биле суг чашканнагылап, арай ыradыр эшти бергилээн үүе. Ам олар бисче мырыңай чоокшулап эгеледи эвеспе. Мыя бо бичии кара өдүктер эштин чор, оолдар оларны сиргейлер-дир дидир, оон ыплынла коңзаар думчуктарлыг, улуг кара өдүктерни хараалар дээр, бажы калчанак ышкаш көстүр улуг сарыг өдүктерни бос өдүрек, аскыр датаанны дег саглагар кара чирбээштиг өдүктерни карапары дээрни билип алдым.

Хөлдүң чамдык үзүк черлерин бичии бугалар тулуптуруп турар болду. Ол бугаларда ыңай-бээр шуушкан шала бичежек кадыргажыгаштар дээрге кара кайгамчык үүе. Кижи канчаар-даа хап-соп, хоюзуп турда, шуужуп-ла, шуужуп-ла турар.

Сергей биле Хунай-оол майкалары-биле дыка хөй балык шүүрен эккелди. Мен база-ла кирептим. Бир талазын бооп каан майкамны бичии буга унунга суп алгаш тур мен. Бир бөлүк балыктар кээрге, устум-на ийи оң, Аар-ла чүге. Сес балык келген. Аажок эмырап, курган черже октагылай бээримге, оолдар алгыржы бердилер.

— Сугже дедир салгылавыт! Хевзиг чүвелер-дир. Оларны ооорул.

Мецээ болза дыка улуг балыктар, карыш ажыг. Боттары оон-даа улуг балыктарны сугже дедир салып, чүгле шокар чапкаларлыг, аажок чоон кара кадыргыларны ап турлар. Оолдар он ажыг кадыргылар шилип, узуп алгаш, соксап каан.

— Чайын хөй балык херек чок! Хей-ле чыдып каар — диштилер.

Хөл кыдында кара-хаактар болгаш даалар ергазы шуптуувлар ле. Оларда частын келгилээн куш оолдары сарыг аастарын ажыткылап, чем дилээн чыдарлар. Мен оларны тудуп көөр дээримге, Хунай суг ыматпаан:

— Оларга дегбе! Кижи чыды билзе, нези хозуп кааптар.

— Хозуп деп чүл?

— Авалары кижи чыдыңдан хойгаш, уязына келбейн баар, а бо чаш оолдары аштап өлүгүлеп каар.

Хөл кыдында кижи чыр үүштер мырыңай эндерик болду. Өөрүм сарапчы дээр калбак бүрүлерлиг, чолдак үүштерни тура соп, дайнай бердилер.

Мен база дайнап кирилеттим. Кырган-авам сутта яжин турганым чигирлеп каан хойтпак ышкаш, ажыксыг болгаш чигирзиг болду. Кижиниң чагының суу сайзыраар.

Хоормак дээр, чоон сывыың ишти хос үүштерниң даштында сиирлеечек каттарын аштап каапкаш, чем тур бис. Кызылаа авамның таныжы кадайның бажыңына баргаш, дузаан моогүлер чип турган мен, ол-даа ышкаш.

Мен бир аажок калбак бүрүлерлег үүштү тура соп алгаш, мону чизе кандыгыл деп, оолдарга көргүстүм.

— Дүрген окта!—деп, Хунай-оол хөлчок дүвүрей берди.— Хоран от-тур! Аас марбыйтыр ыжын кээр, ижинпойунду дорааи-на быжыр каар. Сен, билбес кижи, таварышкан-на үүштерни чий бербе даан, хоржок!

Мыдыларывысты сүрүп алгаш, чаипп олур бис. Мен мындыг чүвейер бодап чортуп олур мен де.

«Почтачы карабин дээр боолуг-даа болза, суурдан эгелээш, борта чедир, ол кончуг хөй аңнарны болгаш куштарны коңгүс боолаваан. Эликтер, ходаннар мыя бо көрүп алган турда-ла, ол дээрге, эктинде боозун уттуп алган чүве дег, аңаа-ла таакпылап чортуп орар аажок болган.

Бээр кел чораан көөрүмге, суурдан мырыңай ырак эвес хову турлаанда чыпшыр чаныда бичии хөл бар болду. Ынла өдүктер дээрге дыка хөй. Суурнуң оолдары-даа, хову турлаанда механизаторлары-даа ол өдүктерни хоюспастар чорду.

Мээң өөрүм бо оолдар хөй балык херек чок дээш, эвээш балык тудуп алыр. Ол хире хөй балыктарны тоовас. Бо черле чиктиг улус-тур эвеспе?»

Дужумда мындылар сүрүп чораан Хунайга көжаланыштыр чорта бердим:

— Силерниң улус аң-даа, куш-даа өлүрбес улус бе, Хунай?

— Өлүрбес боор бе. Ынчалза-даа чүгле хуусаазы кээрге. Оон башка хоржок!

Демги хөлдүң балыының, кужунуң хөйүн магалаарымга, оолдар мынча диди:

— Мону кайтап чораан, Калыш хөлче. Балык хөлче барзыңза, канчаар сен! Ол хөлдерде мооң-даа хөй!

М. ЭРГЕП.

СПОРТ

ОН БЕШ ДАКПЫР ЧЕМПИОН

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр). Англияның Тиссайд хоорайга болуп арткен шыдыраага делегей олимпиадазынга совет шыдыраачылар — студентилер тиилелгени чедип алган, ам он беш катап делегейнин бирги черин эдээни ол. Тоску сөөлгү салыгда бистин команданыс Голландияның шилиндек командазы 3:1 санга уткан.

Монгун болгаш хүлер медальларны кым алыры ам-даарезинде шиитпирлеттинмээн. Ону Венгрияның, Англияның командалары алыр хире. Олар сөөлгү салыгда ужуражыр. Ам венгрлер 21,5 санныг, англичаннар 21 (бир сонгаарлаткан салыглыг) санныг.

Аныяктарның шилиндек командазының тренери мастер Анатолий Быховскийниң августа 1-де телефон дамчыштыр чугаалаанды болза:

— Демисел шыңгыы болгаш чидиг болду. Ылангыя түңнел оюнар үезинде. ССРЭ-ниң шилиндек командазы Англияның, Венгрияның шыдыраачылары-биле хаймыпашкан соонда, улаштырузаштыр тиилелтелерни чедип алган.

Социалистиг чурттарны безин чугаалаваска барыын күрүнелерде сөөлгү үеде дыка хөй салымныг шыдыраачылар эзуп үнген. Чамдыктары биче вазылыыдан ойнап эгелээш, ону ачизинге чедир билип, мергежин алыр сорулганы салып турар.

Бистин команданың кежигүнү 22 харлыг делегей гроссмейстери Ваганян (Ереван) он бир салыгдан он саяны удап алган. Моон мурунда бо олимпиадага киришкеш, кымдаа мындыг түңнелдиг болбаан.

25 харлыг делегей гроссмейстери Балашов (Москва), делегейниң спорт мастерлери кайызы-даа Львов чурттуг 18 харлыг Белявский, 20 харлыг Романишин, 25 харлыг Купрейчик (Минск), 24 харлыг Палатник (Одесса) чедишкиниг ойнаанар.

ЧЕМПИОНАТ ЧАЙЛАДЫР БОЛУР

Бо чайын ССРЭ-ниң альпинизм чемпионады чурттун үш бедик даглыг районнарында хары угда эгелээн: Тянь-Шаньда, Памирде болгаш Кавказта. Чаңчыл өзүгаар ол дорт аңны хевирлерге эртер: бедикче үнеринге (агнын бажы 6.500 метрден өрү), бедикче техниктиг үнеринге (6500 чедир), траверс база техниктиг нарын үнүлге. Чемпионаттың түңнели альпинизмниң Бүгү-эвилел федерациязының тускай комиссиязы сл үнүүшкүннерниң шынарын түс-түзүнда көргенинин соонда сентябрьде билдинер.

Бедиин үнер альпинистерниң хөй кезии Тянь-Шаньга чыгыр. Чурттун сураглыг үш спортчу чөвүлелеринин — «Спартактың», «Буревестниктин» болгаш Чепсектиг Күштериниң — командалары Хан-Тенгриниң өдээзде мэйгынларын хап алгаанар. Олар 3000 метр чыгыы бедик эн берге үнүүшкүнү кылырлар.

ССРЭ-ниң бо чемпионадынга даштыкы чурттарның альпинистери база киржир. ГДР-ниң 12 кижи составтыг шилиндек командазы Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 25 чыл болганынга турасказалды, К. Маркс биле Ф. Энгельс аттыг бедикче үнер деп турар. Команданы 1969, 1972 чылдарда болган Ленин болгаш Коммунизм бедиктериниче үнүүшкүнүн киржикчизи Фолькер Краузе баштап чорур.

Италияның Курмайөр деп районунуң келген оша мергежилдиг альпинистерни бөлүү Кавказтың Адыл-Су дээр альпинистер лагеринге бүдүн айны эртиреррлер. Ону Ренато Цетингакс удуртун чоруур. Олар спорттун алдарлыг мастерлери Вячеслав Онищенко, Валентин Гракович болгаш өскелериннаа башталгазы-биле Эльбрус, Ушбу дээш оон-даа өске даглардың бажынче үнерлер.

Кавказ дагларынга Кшиштоф Билецкийниң удуртканы Польшаның шилиндек командазы база доктаар. Ол команданың составында Коммунизм болгаш Корженевскаяның бедиктериниче үнүп турган сураглыг альпинист Анна Окопинская бар.

М. ХОХАРИНА.
(ПМА).

ХЕМЧЕГ АЛЗА

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта күш-культура болгаш спорт ажылын органиазаттааны кошкак. Бо айтырыгны комсомол райкомунуң, совхозтуң партия комитединиң хүралдарында каш удаа чугаалажып келген. Ынчалзажок, амга чедир хемчеглер алдынмаан, харын-даа сөөлгү үеде спорт чөвүлелиниң даргазы безин чок. Суур чанында каш мыл бурунгаар тутган стадионну ам көөрге хараалаңчыг: долгандыр хериин үрелген, көрүкчүлер олурар сандайларның чүле ыдамында артынчыларын көрүп болур. Оон ангыда стадион иштинде турар ногаан театрның сценазы барык-ла үрелген, тарымал ыыштары кодуунда узуткаттынган.

Спорт ажылын эжиждер талазы-биле совхозтуң партия, комсомол организациялары чогуур хемчегларни албайн турары хомудаңчыг. Бо бүгү четпестерни дүрген чайладыры негеттинин турар.

С. ШАГЖЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 6-ДА

КЫЗЫЛДАН

18.00—**«Бистиң черивис».** Телефильм. 18.50— Телемедээлер. 19.00— Чарлаалар, реклама. 19.05— Уругларга. Мультфильм. 19.25—**«Сылдысчыгаш».** Дамчыдылга! 19.45— Уругларга. Мультфильм. 19.55—**«Болгар өскүктер-биле он хонук дургузунда».** Дамчыдылга. 20.05—**«Чедишкиниң үндезини».** Телефильм. 20.35—**«Сиген кезилдеги — шалыпчы фронт».** Дамчыдылга. 21.05—**Кыска фильм.** 21.15— Телемедээлер. 21.30—22.50— **«Дириг суг».** Уран-чечен фильм.

Редактор **В. С. ШАРАВИИ.**

КИНО

АВГУСТ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: **«Көккүр хараган»** 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чараш ыыс»** 15.00, **«Кадай-ыыс»** 16.50 18.40; 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыны 9.40, **«Дүнеки от»** 11.20, 13.10, 15.00, **«Күткүлге»** 16.50, 18.45, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: **«5-ки «б»-деп алдептиг оол»** 12.00, **«Демир-орук чоогунда бажың»** 17.00, 18.30, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: **«От, суг болгаш чес хоолайлар»** 15.00, **«Сибирьжи кыргаш»** 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

Өвүр районда Торгалыг ортумак школазы 1974-75 өөредилге чылында 500 ажыг өөреникчи хүлээп алыр. Чаа өөредилге чылынга школаның белеткели багай эвес чоруп турар. Малчыннар уруглары чурттаар интернаттың септелгезин бүрүнү-биле доозуп, дерип белеткээн. Ол ышкаш школаның, башкылар бажынарының септелгези дооступ турар.

Чаа өөредилге чылында школага оттулары-биле 300 кубометр ыышты, 20 тонна хөмүр-дашты школа чанында дужүрүп, белеткээн. Школа өөредилге херекселлерин база четчелээрин доозар чыгаан.

Т. ДАМБАЖЫК.

Чаа өөредилге чылынга белен

Ак-Довурак хоорайның № 41 профессионал-техниктиг училищези

1974—1975 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

УЧИЛИЩЕ МООҢ АДААНДА СПЕЦИАЛИСТЕРНИ БЕЛЕТКЭЭР:

Электри болгаш газ каниахчылары—өөренир хуусаазы 2 чыл. 16 хардан өрү назылыг, 8-10 класс билиглиг оолдарны хүлээп алыр.

Септекти электромонтёрлар — өөренир хуусаазы 2 чыл. 16 хардан өрү назылыг, 8-10 класс билиглиг оолдарны хүлээп алыр.

Болбаазырадылга дериглериниң лаборантылары болгаш машинистери — өөренир хуусаазы 2 чыл. 16 хардан өрү назылыг 8—10 класс билиглиг хөрээжен уругларны хүлээп алыр.

Штукатур-малярлар — өөренир хуусаазы 2 чыл. 16 хардан өрү назылыг, 8-10 класс билиглиг уругларны хүлээп алыр.

Хүлээп алдынганнарны ниити чурттаар чер-биле, хеп-биле болгаш халас чемгерилге-биле хандырар.

Бүдүрүлге практиказын эртип турар үеде сургуулдарга ажыл төлевириниң 33 хуузун төлеп бээр.

Училищеге өөренирлер тускай мергежилиндеи ацгыда ниити ортумак эртемни база чедип алыр. Училищениң чанында кежээки школа бар. Училищеге өөренип турган үезин үзүктел чок ажыл стажынга киир санаар.

Училищени тергиин эки демдектиг доосканнарны ыяа-ла ажылдаан стажын барымдаалаарайн, күрүпениң долу хандырылгазынга өөренир кылдыр техникумче чорудар.

Сургуулдарның техниктиг бот-тывыңгыр чоруун хөгжүдер сорулга-биле училищеде мергежилдериниң аайы-биле техниктиг чогаалдыга бөлүмнери ажылдап турар. Училищеде бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмү ажылдап турар. Училищениң спорт залында хостуг хүрештиг, бокстуг, самбо хүрештиг, хол бөмбүүнүг, баскетболлуг, бут бөмбүүнүг, хоккейниг секциялары ажылдап турар.

Училищеге кирерлер демир-ужук, шугум, карандаш, готовальня (математика херексели) дээн чергелиг өөредилге херекселлерлиг болгаш трико, таночка ышкаш спортчу хептиг болуру албан.

Хоорайның профтехучилищезиниң директорувун адынга киирер билдириишкиниг-биле кады школа доосканының хереченлели (болду), төрүттүүсеннинг дугайында хереченлели чижкре, паспорт, шериг биледи ийикре, шеригге келдиргер назылының хереченлели, доочу намдары, сөөлгү ажылдан турган азы өөренип турган черинден характеристика, 3х4 хемчеэлдиг дорт хорек чурук. ВЛКСМ райкомунуң өөредин чоруткан бижии, ада-незинин хүлээлгези — шак мындыг документилерни кожар.

БИЛДИРИИШКИННЕРНИ МАРТ 1-ДЕН ЭГЕЛЕЙ ХҮЛЭЭП АП ЭГЕЛЭЭН БОЛГАШ 1974 ЧЫЛДЫҢ СЕНТЯБРЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ХҮЛЭЭП АЛЫР.

Билдириишкиннерни айтырыгларын: Ак-Довурак хоорайның № 41 профтехучилищезиндеи айтырып алыр.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Бистиң адрезивис: ИНДЕКС 667000

Бызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 909.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы, (Бызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00689.